
Els principals actors a l'Àsia oriental: els Estats Units, la Xina i el Japó

PID_00271386

Lluc Vidal

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Lluc Vidal

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Lluc Vidal

Primera edició: febrer 2020
© Lluc Vidal
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2020
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit del titular dels drets.

Índex

Introducció	5
1. El paper dels Estats Units a l'Àsia Oriental	9
1.1. Les diferents administracions nord-americanes i l'Àsia oriental	12
1.1.1. L'administració George H. W. Bush (1989-1993): envers un nou ordre internacional	12
1.1.2. L'administració Clinton (1993-2001) i el manteniment de la presència: l'informe Nye	13
1.1.3. L'administració George W. Bush (2001-2009): el sotrac de l'11-S	14
1.1.4. L'administració Barack Obama (2009-2017): un pivot cap a Àsia	16
1.1.5. L'administració Trump (2017-2020): un <i>outsider</i> a l'Àsia	18
1.2. La presència militar dels Estats Units al Nord-est d'Àsia	22
2. L'ascens de la Xina	27
2.1. Els debats acadèmics sobre les implicacions de l'ascens de la Xina	29
2.1.1. L'aproximació realista: cap a un conflicte inevitable	30
2.1.2. La visió liberal: la interdependència	35
2.1.3. El constructivisme	38
3. La normalització de la política exterior japonesa	39
3.1. La guerra del Golf i els límits de la seua política de talonari	43
3.2. L'evolució de l'estratègia de seguretat japonesa en l'ordre de postguerra: la musculació de les Forces d'Autodefensa	45
3.3. L'aliança amb els Estats Units	46
3.4. El problema nord-coreà	48
3.5. Les relacions amb la Xina durant la postguerra freda	50
Exercicis d'autoavaluació	55
Solucionari	58
Bibliografia	59

Introducció

Durant més de quaranta anys, generacions de ciutadans havien viscut sota un sistema internacional dividit en dues esferes: el sistema capitalista liderat pels Estats Units, i el model de societat comunista encapçalat per la Unió Soviètica. Una tercera via s'havia intentat obrir pas amb el moviment de països no alineats iniciat a la Conferència de Bandung (1955). A més, les esquerdes al bloc comunista no només es van limitar al cas d'Hongria, Txecoslovàquia o Albània. La Xina de Mao s'abanderà com a model alternatiu a l'hegemonia soviètica i nord-americana.

Aquest model es va començar a esfondrar el 9 de novembre de 1989, quan a la ciutat de Berlín queia tot un símbol de la Guerra Freda. El mur de formigó que havia dividit la ciutat alemanya durant quasi trenta anys s'esquerdava, i en només unes poques hores, el mur passava a ser un capítol més de la història.

Tot i que no és l'espai per aprofundir sobre aquesta qüestió, l'origen de l'enfonsament del bloc comunista es deu tant a la debilitat econòmica i política del sistema soviètic, com a la pressió exercida pels Estats Units com a resultat del programa d'hiperarmament de Ronald Reagan, una decisió que va acabar ofegant el complex militar i industrial dels soviètics.

Els ciutadans berlinesos derroquen el mur en tan sols unes poques hores, 9 de novembre de 1989

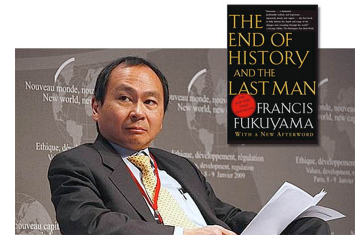
La Guerra Freda acabava amb la desintegració de la Unió Soviètica (1991) i el **nou ordre internacional** s'iniciava amb una nova guerra que comptava amb l'aval del Consell de Seguretat. La guerra del Golf (del 2 d'agost de 1990 fins al 28 de febrer de 1991) i la victòria de l'aliança internacional liderada pel president George Bush no feia més que reforçar la idea d'un nou ordre internacional liderat pels Estats Units.

Aquesta situació va alimentar el debat sobre quina seria la naturalesa del nou sistema internacional de postguerra freda, un ordre que semblava clarament liberal. Enmig d'aquesta discussió, **Francis Fukuyama**, polític nord-americà de la Universitat John Hopkins, escrivia el 1989 a la revista conservadora *The National Interest* un article que convulsionaria la disciplina de les relacions internacionals. A «The End of History» Fukuyama afirmava que el model liberal havia triomfat, i que totes les societats tendrien a adoptar unes mateixes estructures socials, polítiques i econòmiques. Com a resultat d'aquesta convergència, el conflicte entre estats acabaria, i podríem iniciar un nou període de pau i prosperitat. Assistiríem al final de la història.

Enllaç

Per llegir l'article «The End of History», vegeu l'enllaç <http://www.wesjones.com/eoh.htm>

Fukuyama fonamentava els seus arguments sobre la base de les anomenades **teories de la pau democràtica**, que afirmen que els estats no fan la guerra entre ells. A més, la interdependència econòmica i les institucions de cooperació regional –com la Unió Europea– ajuden a disminuir la probabilitat de conflicte.

Aquesta visió fou ràpidament rebutjada per l'acadèmic realista **John Mearsheimer**, al seu «Back to the Future. Inestability in Europe after the Cold War» (1990) i publicat a la prestigiosa revista *International Security*. Mearsheimer apuntava cap a una visió molt més pessimista i fosca del sistema internacional basada en tres idees motor. En primer lloc, afirmava que mentre la bipolaritat havia produït, paradoxalment, estabilitat i ordre al sistema internacional, el nou període multipolar només podia portar inseguretat i inestabilitat en un món que seria clarament conflictiu. En segon lloc, el col·lapse del sistema bipolar, per a Mearsheimer, només podia deixar al descobert conflictes ètnics que havien quedat amagats durant la Guerra Freda. Per últim, afirmava que noves potències tant a Europa –Alemanya i Rússia– com a l'Àsia –Índia i el Japó– voldrien formar part del joc d'equilibris del sistema internacional. Ara bé, seria l'ascens de la Xina el que provocaria un impacte més clar a l'ordre de postguerra freda.

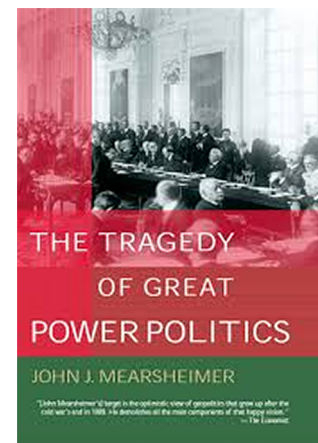
Des d'aleshores, les principals potències mundials s'han vist obligades a revisar les seues polítiques exteriors davant les noves amenaces, oportunitats, riscos i incerteses del sistema de postguerra freda. En aquest context, l'Àsia oriental ha patit dues sotragades importants.

1) Una d'ordre econòmic, com la que es va produir a la zona l'estiu de 1997, amb l'anomenada **crisi asiàtica**, una crisi financera que afectà l'Àsia oriental i exposà aquestes economies emergents als vaivens dels mercats financers (vegeu el mapa següent).

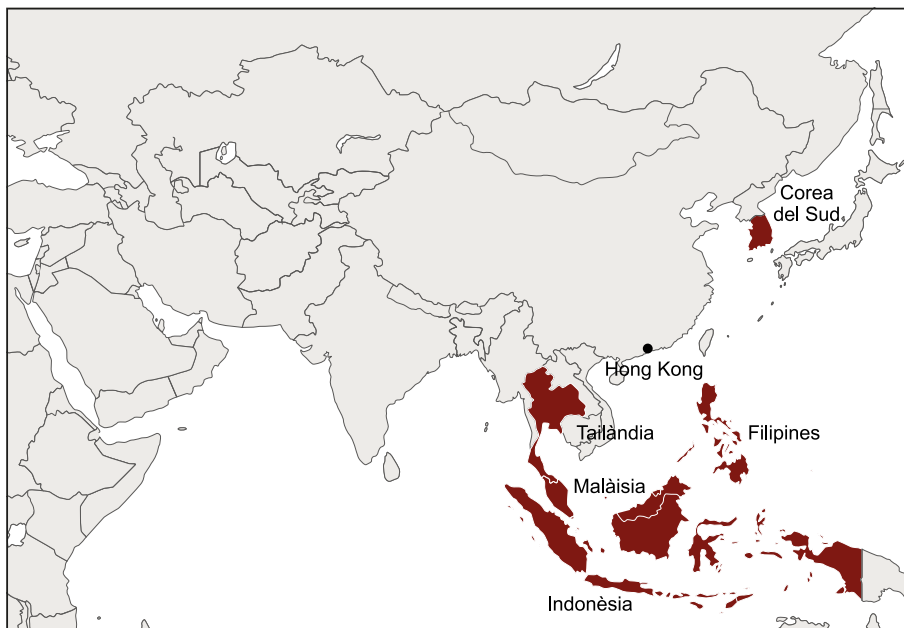
2) Una altra d'ordre polític i de seguretat es va produir l'11 de setembre de 2001 i inclou els esdeveniments que han succeït arran de l'atac contra els Estats Units, la guerra a l'Afganistan (2002) o a l'Iraq (2003). Noves tensions tant a l'estret de Taiwan, a la península coreana, com al mar de la Xina fan pensar en un nou bipolarisme a l'Àsia en què la Xina prendrà el relleu als Estats Units com a potència hegemònica a la zona.

Enllaç

Per llegir l'article sencer, vegeu John Mearsheimer (1990). «Back to the Future: Inestability in Europe after the Cold War». *International Security* (vol. 15, núm. 1). Disponible en línia a: <https://www.jstor.org/stable/2538981>

Crisi de 1997

A diferència del cas europeu, a la regió de l'Àsia-Pacífic, malgrat l'ensorrament del bloc soviètic, els principals règims comunistes a la zona s'han mantingut, com ara la Xina, Corea del Nord, el Vietnam o Laos, que conserven sistemes polítics i socials comunistes i autoritaris.

En aquest mòdul analitzarem els tres actors més importants de la zona: els Estats Units com a potència *statu quo* que desitja mantenir el seu paper d'hegemonia a la zona; la República Popular de la Xina, l'ascens de la qual ha generat tota mena d'especulacions sobre si aquest serà pacífic o no, i, per últim, el Japó, una potència madura que mira de tornar a ocupar un paper central en els afers internacionals sota l'aparença d'una «normalitat» que no va obtenir durant la Guerra Freda. Comencem pel cas de la política exterior dels Estats Units a la zona.

Bibliografia

Per analitzar en profunditat alguns dels conflictes de la Guerra Freda, vegeu Kimie Hara (2006). *Cold War Frontiers in the Asia-Pacific. Divided Territories in the San Francisco System*. Londres: Routledge.

1. El paper dels Estats Units a l'Àsia Oriental

Quan es parla de les relacions internacionals *de* l'Àsia oriental (i no *a* l'Àsia oriental) resulta imprescindible parlar d'un actor que no pertany geogràficament a la regió, però que hi manté una presència ininterrompuda des de 1945: els Estats Units d'Amèrica. Tot i que la seua presència es remunta als primers anys de la República i els seus intents d'expandir-se comercialment per la zona durant tot el segle XIX, el final de la Segona Guerra Mundial marcarà l'inici d'un període en què els Estats Units es convertiran en un **actor clau** a la zona. La guerra acabava precisament després del llançament per part dels Estats Units de dues bombes atòmiques sobre les ciutats japoneses d'Hiroshima i Nagasaki. La llarga guerra que s'havia iniciat a Europa i que havia continuat per l'Àfrica i s'havia estès arreu de l'Àsia-Pacífic acabava en territori asiàtic. El paper actiu de soviètics i nord-americans en l'alliberament del continent de les forces de l'eix legitimarà la seua intervenció durant tots els anys posteriors a la guerra.

L'**antagonisme ideològic** que es produí acabada la guerra entre la Unió Soviètica i els Estats Units havia convertit aquest darrer en el líder del bloc capitalista, i al primer, en el referent del bloc comunista. Gràcies al sistema creat als Acords de Bretton Woods (1944), Washington liderarà un nou ordre econòmic mundial que regularà les regles dels intercanvis econòmics i financers del món capitalista. Per als Estats Units la *Pax Americana* s'aconseguiria gràcies tant a la seua capacitat com a llurs aliances com a l'augment de les relacions econòmiques i comercials entre els seus aliats. Per aconseguir aquest objectiu, a **Bretton Woods** s'acordà la creació del Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional, i s'establí el dòlar estatunidenc com la moneda de referència del món capitalista. En paraules de l'acadèmic John Ikenberry, els Estats Units exportaran seguretat i importaran productes manufacturats dels seus aliats asiàtics.

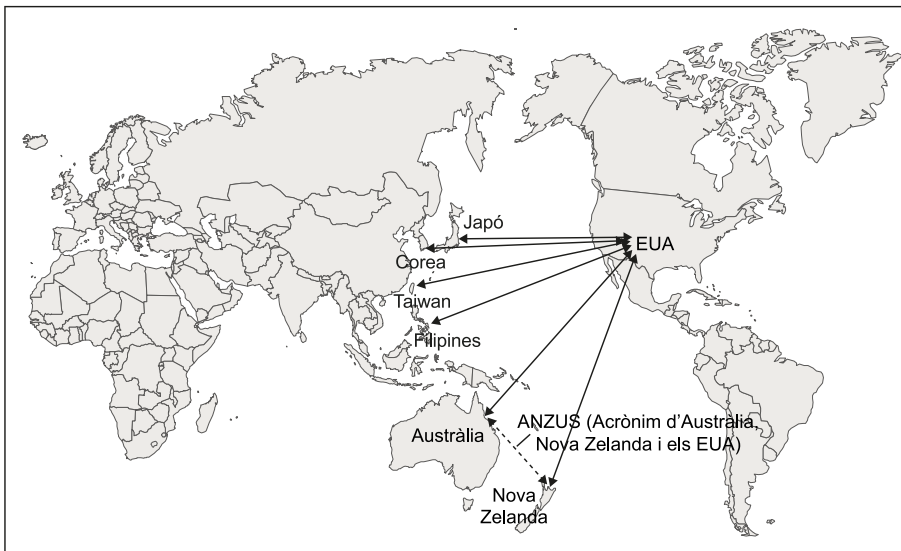
Reunió de Bretton Woods

Aquests dos models –el model capitalista i el model comunista– competiran també a la zona de l'Àsia-Pacífic en un escenari de primer ordre. Durant tota la Guerra Freda, Washington va idear la bipolaritat pensant en Europa, però va actuar fonamentalment al continent asiàtic. Mentre l'antagonisme entre les dues superpotències havia situat Europa com el camp de batalla ideològic, a la zona de l'Àsia-Pacífic aquesta rivalitat es va materialitzar en tot un seguit de conflictes armats –les anomenades *war proxy* o guerres subsidiàries–, com la de Corea, el Vietnam o Cambodja, que indiquen un patró de comportament dels Estats Units diferent a Europa i a Àsia.

Per aconseguir els seus objectius polítics i militars, els Estats Units crearan tot un seguit d'**aliances militars bilaterals** amb els qui havien de ser els seus principals aliats a la zona. A diferència d'Europa, on Washington preferí una estructura militar multilateral com l'OTAN, a l'Àsia Washington va preferir exercir un control directe bilateral amb uns actors que sovint eren, entre ells, països rivals –com el Japó i Corea. Com afirma Castillo (2019), es tractava d'un sistema altament asimètric que permetia als Estats Units controlar els seus aliats directament. Aquesta xarxa d'aliances rebrà el nom de *hub-and-spoke network*, un sistema en què els Estats Units eren el centre d'una immensa roda, i els radis estaven representats pels seus aliats, principalment Corea del Sud, Taiwan, Filipines, Austràlia, Nova Zelanda, i un radi que era desproporcionadament més gran que la resta: el Japó.

Esquema del sistema d'aliança dirigit pels Estats Units a l'Àsia-Pacífic, el sistema *hub-and-spokes*

Font: Castillo, 2019

Aquest model econòmic –Bretton Woods– i de seguretat –*hub-and-spoke*– estava clarament dissenyat per a la Guerra Freda, però no estava ideat necessàriament per a la postguerra freda. En un inici pareixia que la Guerra Freda continuaria a l'Àsia, atès que la caiguda dels règims comunistes havia tingut lloc a Europa, però no pas a l'Àsia on, a excepció de Mongòlia, cap dels altres quatre països comunistes havia iniciat el camí cap a la democràcia liberal (República Popular de la Xina, Corea del Nord, Vietnam o Laos). A més, després del buit que havia produït l'enfonsament de la Unió Soviètica, els analistes polítics parlaven d'un autèntic **moment unipolar**, per utilitzar l'expressió de l'analista conservador Charles Krauthammer. És a dir, un món dominat per una superpotència que mantenia un enorme avantatge sobre les altres potències del sistema tant pel que fa a l'àmbit militar, econòmic, cultural com tecnològic. Com a corol·lari, aquesta unipolaritat que es deixava entrellucar, venia avalada per les tesis del politòleg Francis Fukuyama sobre el «final de la història», segons les quals els estats del món abraçarien tant l'economia de mercat com la democràcia i els valors occidentals.

Ara bé, el món de la postguerra freda resultà ser menys unipolar del que els analistes havien indicat i tot un seguit de dinàmiques tant cooperatives –regionalisme econòmic– com conflictives van posar en dubte el paper **d'hiperpotència dels Estats Units**. A més, a la zona de l'Àsia-Pacífic és on aquesta multipolaritat aviat es manifestà com a conseqüència de l'ascens d'algunes potències com l'Índia, el Japó, Corea del Sud i, no menys important, la República Popular de la Xina. La il·lusió que el moment unipolar havia produït, donarà lloc a un ordre regional en el qual els Estats Units voldrà mantenir-se com a principal actor d'una zona on la distribució de poder ha quedat alterada per diferents forces.

Per entendre tant els elements de continuïtat com de no continuïtat entre la presència dels Estats Units durant la Guerra Freda i la postguerra freda, és necessari que analitzem els diferents governs. Vegem-ho a continuació.

Bibliografia

Per obtenir més informació sobre aquest tema podeu consultar la bibliografia següent:

Charles Krauthammer (1991). «The Unipolar Moment». *Foreign Affairs* (vol. 7, núm. 1, pàg. 23-33). Nova York: Council on Foreign Relations. Disponible en línia a: <http://users.metu.edu.tr/utuba/Krauthammer.pdf>

Francis Fukuyama (1992). *El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona: Planeta.

1.1. Les diferents administracions nord-americanes i l'Àsia oriental

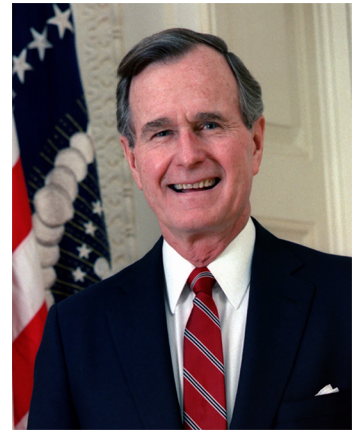
1.1.1. L'administració George H. W. Bush (1989-1993): envers un nou ordre internacional

Durant l'administració de George H. W. Bush, la presència dels Estats Units a la zona va estar marcada per l'inesperat enfonsament del bloc comunista i la posterior desaparició de la Unió Soviètica, i per la guerra del Golf de 1990. Liderada pels Estats Units i una gran coalició de països, es tractà d'una acció bèl·lica avalada per les Nacions Unides per lluitar contra la invasió del ric emirat de Kuwait per part del règim iraquí de Saddam Hussein.

Un cop la coalició internacional va alliberar Kuwait, el president dels Estats Units va adreçar el setembre de 1991 una conferència al Congrés del seu país en què afirmava que estaven al davant d'un «nou ordre mundial», una expressió que, tot i que ja havia estat emprada per altres polítics, al·ludia, en aquest cas, a la necessitat dels Estats Units de mantenir la seua presència al Golf. En el seu discurs titulat «Cap a un nou ordre mundial», Bush recordava que l'experiència iraquiana obligava els Estats Units a mantenir-se a la zona del Golf i s'interrogaven sobre quina havia de ser la presència dels Estats Units a la zona de l'Àsia-Pacífic.

Conscients de la importància estratègica de la zona asiàtica, el Departament de Defensa va redactar un estudi anomenat «Iniciativa estratègica de l'Àsia oriental», coneguda com *l'East Asia Strategic Initiative*. En el document s'afirmava que, malgrat que la Guerra Freda s'havia acabat a Europa, tant l'extrem oriental de Rússia com la zona de Corea del Nord continuaven representant una amenaça per als interessos nord-americanos, per la qual cosa els Estats Units havien de continuar sent els garants de la seguretat a la zona. Ara bé, l'informe de 1990 sol·licitava una retirada esglaonada de soldats per als següents dos anys. Finalment, el govern de Bush va acabar aprovant una retirada de 35.000 soldats (bàsicament totes les tropes estacionades a les Filipines), i la presència militar estatunidenca va quedar reduïda a 100.000 tropes a l'Àsia-Pacífic.

Amb l'ascens de la Xina, les tensions inicials amb Corea del Nord i l'auge econòmic de la zona, els Estats Units van entendre que, en el nou període de postguerra freda, la zona de l'Àsia-Pacífic era vital per als interessos nacionals del país.

Imatge oficial del president George Bush

Per veure el vídeo del discurs de Bush, consulteu l'enllaç següent: <https://newspunch.com/george-h-w-bush-ushers-in-the-new-world-order-in-1990-video/>
Discurs de Bush

1.1.2. L'administració Clinton (1993-2001) i el manteniment de la presència: l'informe Nye

Amb l'arribada de Bill Clinton a la Casa Blanca, la nova administració democràtica va dur a terme una política exterior que emfatitzava tant la defensa dels **drets humans** i la **democràcia** i com el **creixement econòmic**. El final de la divisió ideològica havia permès llançar una sèrie d'iniciatives de cooperació regional econòmica com l'APEC, que feien dels Estats Units la peça clau per un període que s'albira com el «segle del Pacífic».

Una de les primeres mesures que va adoptar el president Clinton fou encarregar al conseller del Secretari de Defensa, el professor Joseph Nye, la redacció d'un document estratègic anomenat «Estratègia de seguretat dels Estats Units per a Àsia-Pacífic», normalment referit entre els cercles acadèmics com l'**informe Nye**. La novetat més sorprenent del document és que, a diferència de la «Iniciativa Estratègica d'Àsia Oriental» de 1990, l'estratègia de 1995 manifestava la determinació de mantenir en els següents vint anys (fins al 2015) 100.000 soldats per assegurar la pau de la regió. A més, sobre la naturalesa de les aliances amb els seus socis, el document confirmava que no existia una altra relació més important per als Estats Units que la mantinguda amb el Japó. El president Clinton reafirmava que el pacte de seguretat entre els dos països continuava sent l'eix de la política de seguretat nord-americana a l'Àsia i, per això, reclamava més responsabilitats per al Japó en la seua contribució a l'estabilitat regional i global.

Pel que fa al segon mandat de Clinton, el president va haver de fer front a la greu crisi que va afectar la zona del Sud-est asiàtic el 1997. La crisi va començar a Tailàndia després que la seua moneda, el bath, es depreciés, els inversors es retiressin del país, i s'iniciés una crisi borsària i financera sense precedents que va provocar un efecte contagi en tota la regió, especialment a Corea del Sud i el Sud-est asiàtic. Els Estats Units es van acabar contagiant d'aquesta crisi asiàtica, i a la tardor de 1997, la borsa de Nova York va patir una forta davallada i se'n va ressentir el consum nacional. Conscients del perill que això suposava per a l'economia, els Estats Units van adoptar un paper molt actiu davant aquesta crisi a través del Fons Monetari Internacional. El missatge de Washington era, en definitiva, el d'un aliat que estava disposat a sortir al rescat de les economies asiàtiques.

Imatge oficial del president Bill Clinton

1.1.3. L'administració George W. Bush (2001-2009): el sotrac de l'11-S

La victòria contra pronòstic del fill de George Bush, George W. Bush, augurava quatre anys de govern republicà sense gaires canvis substancials en la política exterior. Com apunta McDougall (2016:43), la mateixa Condoleezza Rice (la Secretària d'Estat de Bush) havia indicat durant la campanya que el realisme seria la base de la política de seguretat de la nova administració envers l'Àsia. Ara bé, els atemptats de l'11 de setembre de 2001 van alterar no només l'equilibri de forces dels Estats Units a l'Àsia oriental, sinó que van provocar un canvi radical en la política exterior del país. La resposta als atacs va ser iniciar una guerra contra el règim talibà de l'Afganistan, i en el 2002 van declarar Corea del Nord com a país de l'eix del mal, juntament amb l'Iraq i l'Iran (posteriorment hi afegiria Líbia, Síria i Cuba).

La campanya estatunidenca a l'Afganistan (2001) primer, i després a l'Iraq (2003), van ressituar la zona de l'Àsia-Pacífic com un escenari primordial en la política exterior. Com ens recorda McDougall (2016; pàg. 44), en el document de seguretat *The National Security Strategy* de setembre de 2002, el realisme inicial del president Bush donava pas a una política exterior marcada per un cert messianisme i idealisme basat en els valors. En paraules de Bush:

«[L'objectiu era] “ajudar el món, no a ser més segur, sinó millor”, i per a aquesta fita calia defensar “la llibertat política, econòmica, les relacions pacífiques amb altres estats i el respecte per la dignitat humana”».

Aquesta defensa explícita dels valors és el que ha portat molts analistes a parlar d'una política exterior **idealista**. L'administració Bush, en el seu afany de combatre el terrorisme, va lluitar contra els estats que considerava pàries (*rogue states*) i que estaven desenvolupant armament nuclear o que tenien possessió d'armes de destrucció massiva. A diferència de la guerra contra l'Iraq de 1990, en la qual Bush pare va comptar amb l'aval unànime de la comunitat internacional, Bush fill no va aconseguir aquest consens en la seua guerra contra el terrorisme quan va atacar Saddam Hussein el 2003. Malgrat no obtenir l'aval de països com França o Alemanya, que veien amb escepticisme aquesta guerra, va aconseguir que el Japó, Corea del Sud, Tailàndia o les Filipines, aliats dels Estats Units, enviessin tropes en la reconstrucció de l'Iraq.

Quadre: Contribució militar a la guerra de l'Iraq (2003) per països

País	Nombre de forces desplegades (acumulades)
Estats Units	500.000

Font: elaboració pròpia sobre la base de Carney 2011

Bibliografia

Per obtenir més informació sobre aquest tema podeu consultar la bibliografia següent:

Derek McDougall (2016). *Asia Pacific in World Politics* (2a ed.). Londres: Lynne Rienner Publishers.

Enllaç

Podeu llegir el document de seguretat *The National Security Strategy of the United States of America* (2002) a l'enllaç següent:

<https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

País	Nombre de forces desplegades (acumulades)
Regne Unit	120.000
Corea del Sud	20.000
Geòrgia	10.000
Itàlia	7.800
Holanda	7.564
Ucraïna	7.000
Romania	6.600
Japó	6.100
El Salvador	5.800
Dinamarca	5.500
Espanya	4.100
Austràlia	2.400
Tailàndia	866
Filipines	100

Font: elaboració pròpia sobre la base de Carney 2011

Imatge oficial del president George Bush fill

Bibliografia

Per a una discussió sobre l'idealisme de George Bush, consulteu Michael J. Mazarr (2003). «George W. Bush Idealist». *International Affairs* (vol. 79, núm. 3, pàg. 503-522). <https://doi.org/10.1111/1468-2346.00319>

Tanmateix, els Estats Units van desenvolupar el **sistema de defensa antimíssils**, un programa que oficialment apuntava cap a Corea del Nord davant les reiterades proves balístiques de Pyongyang, però que a la pràctica molts analistes van advertir que es tractava d'un avís a la Xina. A més, va col·laborar amb països com Indonèsia per lluitar contra el terrorisme internacional (després dels atemptats de Bali), o fins i tot amb la Xina pels moviments separatistes del Xinjiang, a qui Beijing acusa de donar suport al terrorisme.

Trobada de l'APEC l'octubre de 2001. A la foto, George Bush, Vladimir Putin i Jiang Zemin

En l'àmbit de la cooperació, Bush va utilitzar les trobades com la de l'APEC 2001 a Xangai per liderar aquesta batalla global contra el terrorisme amb alguns dels seus rivals com Rússia i la Xina, que coincidien amb aquest objec-

tiu de seguretat. A banda, Bush va iniciar una sèrie de negociacions de tipus econòmic per arribar a acords de lliure comerç amb un gran nombre de països de la zona, com ara l'Acord de Lliure Comerç entre els Estats Units i Singapur (2004). Com recorda Dosch (2018:40), aquest acord havia de servir com a document marc perquè altres països del Sud-est asiàtic n'aprovesin de similars i creessin una xarxa d'acords que lliguessin els Estats Units amb aquests països. En paraules de Dosch (2018):

«Els Estats Units han utilitzat els Acords de Lliure Comerç com a recompenses polítiques per a països que recolzen les polítiques exteriors i de seguretat dels Estats Units».

1.1.4. L'administració Barack Obama (2009-2017): un pivot cap a Àsia

La victòria del candidat demòcrata a la presidència dels Estats Units resultava, ja, *per se*, un fet insòlit en la història del país. Un afroamericà fill de kenyà que havia nascut a Hawaii i s'havia criat a Indonèsia, esdevenia el 44è president del país. Des d'un bell inici la seua procedència asiàtica feia preveure una política exterior marcadament asiàtica, i les expectatives per la nova presidència apuntaven a un canvi radical en la manera de fer política exterior. Atorgar-li el premi Nobel de la Pau quan encara no portava ni un any a la Casa Blanca hi contribuï enormement. Amb tot, malgrat una aposta per la multilateralitat, el comerç i la reducció de l'armament nuclear, es mantenien alguns elements de continuïtat amb la política exterior de Bush. El combat global contra el terrorisme, la continuïtat militar a l'Afganistan, el manteniment de la presència dels Estats Units a l'Àsia-Pacífic i el reforçament de les aliances amb alguns països com el Japó, Corea del Sud o les Filipines, indiquen algunes coincidències amb l'administració de Bush.

Entre els documents que van marcar la política exterior de Barack Obama, i la seua secretària d'Estat, Hillary Clinton, en destaquen dos: *America's Pacific Century* i *Pivot to Asia*. Pel que fa al primer document, el 2009 Clinton va escriure un article a la influent revista de *Foreign Policy* en què, sota el nom «America's Pacific Century», la Secretària d'Estat feia menció a la necessitat de prendre consciència que l'eix de poder del nou segle s'estava traslladant de la zona de l'Atlàntic a la zona del Pacífic. En paraules de Clinton:

«El futur de la política es decidirà a l'Àsia, no a l'Afganistan o a l'Iraq, i els Estats Units seran al bell mig de l'acció».

A més, situava la seua estratègia envers l'Àsia com un conjunt d'estratègies dels «pals» (fiançar les seves aliances militars) amb les «pastanagues» (col·laborar amb les institucions asiàtiques i fomentar el comerç). Aquesta combinació d'estratègies de mà dura i mà tova és el que la mateixa Hillary Clinton va definir com l'estratègia del **poder intel·ligent** o *smart power*.

Imatge oficial del president Barack Obama

Pel que fa a la segona expressió, conscient que en la primera dècada dels anys 2000 s'havia dirigit l'atenció americana cap a la zona de l'Orient Mitjà i del Sud-est asiàtic, i que hi havia una certa sensació d'abandonament de la zona per part de l'administració americana, Obama es va adreçar el 17 de novembre de 2011 davant del Parlament australià i va insistir en la necessitat d'establir un «*pivot to Asia*», un reequilibri envers la zona de l'Àsia-Pacífic. El president insistia un cop més en el fet que la zona era més important que mai, i que els Estats Units enviarien més de 2.500 marines a Austràlia, i es reforçaria la cooperació amb les Filipines i Singapur. A més, s'aprovaria l'acord comercial més ambiciós signat mai pels Estats Units, el **Transpacific Partnership** (conegut amb l'acrònim anglès **TPP**), un acord de comerç i d'inversions entre dotze economies de la zona que es convertís en l'acord comercial més gran aconseguit mai.

Països negociadors del TPP (fins a 2017)

Font: <https://www.opportimes.com/al-tpp-11-podrian-sumarse-corea-del-sur-taiwan-filipinas/>

1.1.5. L'administració Trump (2017-2020): un *outsider* a l'Àsia

Amb l'administració del nou president Donald Trump, per bé que es presentà per la candidatura republicana, arribava un nou perfil de president atípic que es presentava a si mateix com un *outsider* de la política. El seu populisme, la seua tuitdiplomàcia o la seua imprevisibilitat l'han convertit en un president que escapa de les grans línies de pensament de la diplomàcia dels Estats Units, entre progressistes *versus* conservadors, falcons *versus* coloms, o els que estan a favor dels «pals» o les «pastanagues».

Durant la campanya electoral que el portaria a la presidència, Donald Trump va posar en dubte el seu **Acord de seguretat amb el Japó** i va demanar posar fi a la «injustícia» que representava un acord militar que era molt beneficiós per al Japó, però molt poc per als Estats Units. En paraules de Trump, si els Estats Units eren atacats, el Japó no havia de fer res. «Poden seure a casa seva i mirar-s'ho a través dels seus televisors Sony».

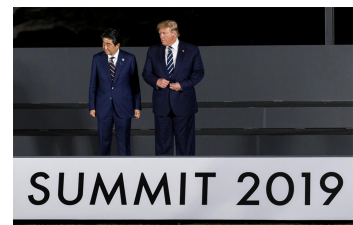
En segon lloc, va acusar Corea del Nord de ser un règim sanguinari i fins i tot va anar més enllà i va suggerir que la Xina hauria de fer «desaparèixer» el líder nord-coreà Kim Jong-Un. Ja com a president, va afirmar el 17 d'agost de 2017 que si calia provocaria un «foc i fúria com no s'ha vist mai». En una posterior intervenció a les Nacions Unides del mateix any, Trump qualificava el líder nord-coreà de «*rocketman*» i que en cas d'haver de defensar els seus aliats (el Japó), no tindrà cap altra opció que «destruir totalment Corea del Nord». L'escalada verbal arribà al seu punt àlgid quan Kim responia a les paraules de Trump referint-s'hi com un «president trastornat mentalment» i que pagaria cara la seua amenaça de destruir Corea del Nord.

En tercer lloc, va posar en dubte la política comercial amb la Xina, a la qual es va referir com aquell país que és «un gran abusador dels Estats Units». I hi va afegir: «No podem deixar que la Xina continuï abusant del nostre país, perquè això és el que fa. És el robatori més gran de la història del món». Aquestes paraules airades contra la Xina connectaven amb una part important de l'electorat dels Grans Llacs, que culpaven el gegant xinès de l'enorme dèficit comercial que arrossegaven els Estats Units a costa dels treballadors nord-americans. Durant la campanya va afirmar que els americans havien perdut 70.000 fàbriques des que la Xina havia esdevingut membre oficial de l'Organització Mundial del Comerç (2001).

Finalment, i no menys important, Trump va prometre durant tota la campanya electoral que una de les primeres mesures que adoptaria en cas de ser escollit president seria acabar amb el TPP. Trump vinculà el seu eslògan de campanya, *America First*, amb la necessitat de retirar-se d'un acord que segons el president perjudicava greument els interessos americans.

Foto oficial del president Donald Trump

Trobada entre Shinzo Abe i Donald Trump, 2019

Eslògan de la campanya electoral de Trump

Un cop a la presidència, Donald Trump va complir les dues darreres promeses, va deixar a l'aire la primera i no va complir la segona. Pel que fa a la retirada del TPP, un cop a la Casa Blanca, i quan només feia dos dies que Trump ocupava el Despatx Oval, el 23 de gener de 2017 signava el memoràndum presidencial en què oficialitzava la retirada dels Estats Units de l'acord. Amb aquesta primera decisió no només acontentava una part de l'electorat que l'havia votat amb l'esperança d'aturar la desindustrialització del país, sinó com a part d'una política econòmica de situar *America First*. El contingut d'aquesta expressió era, en paraules de Trump, una nova forma d'aprovar només acords bilaterals per «tornar a portar llocs de treball i indústries a les costes americanes».

La política econòmica de Trump pot resumir-se en una política fiscal contractiva de reducció d'impostos i de despesa pública, d'augment del pressupost en defensa, de proteccionisme, i de reducció de la immigració.

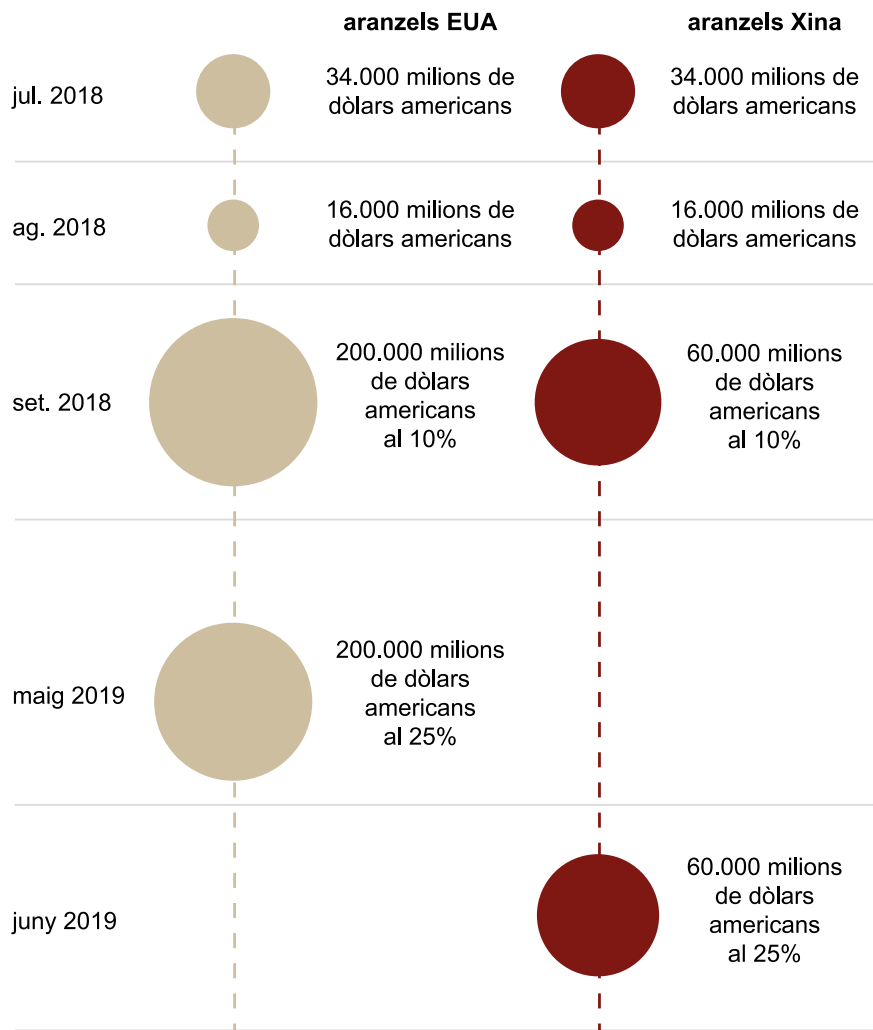

Donald Trump signant la retirada dels Estats Units del TPP

Pel que fa a la seua relació amb la Xina, Trump va complir la promesa de lluitar contra l'enorme dèficit comercial, i el 2018 va acusar la Xina de pràctiques comercials deslleials i de fer cas omís de les regles de la propietat intel·lectual¹. A més, va iniciar una guerra comercial imposant aranzels a la Xina per disminuir les importacions del país perquè els nord-americans consumissin productes domèstics. El març de 2018 Trump anuncià la imposició d'aranzels per valor de 50.000 milions de dòlars, acció que va tenir com a resposta per part del govern xinès la introducció d'aranzels a més de cent productes nord-americans.

⁽¹⁾ Article 301 de la Llei del comerç dels Estats Units.

Escalada de la guerra comercial entre els Estats Units i la Xina

Setembre 2019 – Desembre 2019

Els EUA i la Xina han amenaçat d'imposar nous aranzels i augmentar els actuals

Font: BBC

Per últim, Trump no va complir la seua amenaça en campanya electoral de revisar el Tractat de Seguretat amb el Japó signat el 1960. Com és habitual en els presidents nord-americans, Trump realitzava el primer viatge a l'Àsia visitant el Japó, en una trobada amb el primer ministre Shinzo Abe i amb els emperadors Akihito i l'emperadriu Michiko. Ara bé, lluny de desdir-se del Tractat de Seguretat, el mandatari va reafirmar el compromís nord-americà per defensar el Japó davant d'eventuals amenaces a la seua seguretat com la provinent de Corea del Nord, i va reafirmar la voluntat de mantenir les bases militars al país. Trump va definir el país com la «pedra angular» de la seguretat dels Estats Units a l'Àsia.

Visita de Donald Trump als emperadors del Japó, 2017

Amb tot, en la mateixa declaració del 6 de novembre de 2017 el president Trump alertava de l'enorme dèficit comercial entre els dos països, que el 2016 ascendia a 68.000 milions de dòlars. Només uns mesos després de la visita, Washington imposava aranzels a l'acer i a l'alumini japonès i forçava Tòquio a iniciar una ronda de negociació bilateral sobre comerç per evitar que aquests aranzels afectessin també els altres béns, com els automòbils.

Finalment, pel que fa a Corea del Nord i contra tot pronòstic, Trump no només no va iniciar una guerra amb Corea del Nord, sinó que l'any 2018 va anunciar una trobada amb Kim Jong-Un per discutir el tema de la desmilitarització de la península coreana. Aquesta històrica reunió entre ambdós mandatariis se celebraria el juny de 2018 a Singapur, i com a resultat signaven un acord conjunt i es comprometien a trobar-se en posteriors encontres. A la segona trobada al Vietnam de febrer de 2019, els pitjors auguris es van complir i la cimera fou interrompuda bruscament després que Trump es negués a aixecar les sancions contra Corea del Nord, i com a conseqüència es va evitar signar cap acord conjunt.

Malgrat el fracàs de la segona trobada, Trump i Kim acordaren desencallar les negociacions i es trobaren a la zona desmilitaritzada de Panmunjom que separa les dues Corees. En un gest simbòlic, Trump creuava la línia fronterera i caminava uns segons per la zona sota control de Corea del Nord.

Trump i Kim Jong-Un a la zona desmilitaritzada de Panmunjom

Enllaç

Per veure la declaració conjunta entre el president Donald Trump i el primer ministre Shinzo Abe, consulteu aquest enllaç:

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-summit-meeting-prime-minister-shinzo-abe-japan/>

Enllaç

Per veure l'acord conjunt entre Corea del Nord i els Estats Units consulteu l'enllaç següent:

https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-president-donald-j-trump-united-states-america-chairman-kim-jong-un-democratic-peoples-republic-korea-singapore-summit/?mod=article_inline

1.2. La presència militar dels Estats Units al Nord-est d'Àsia

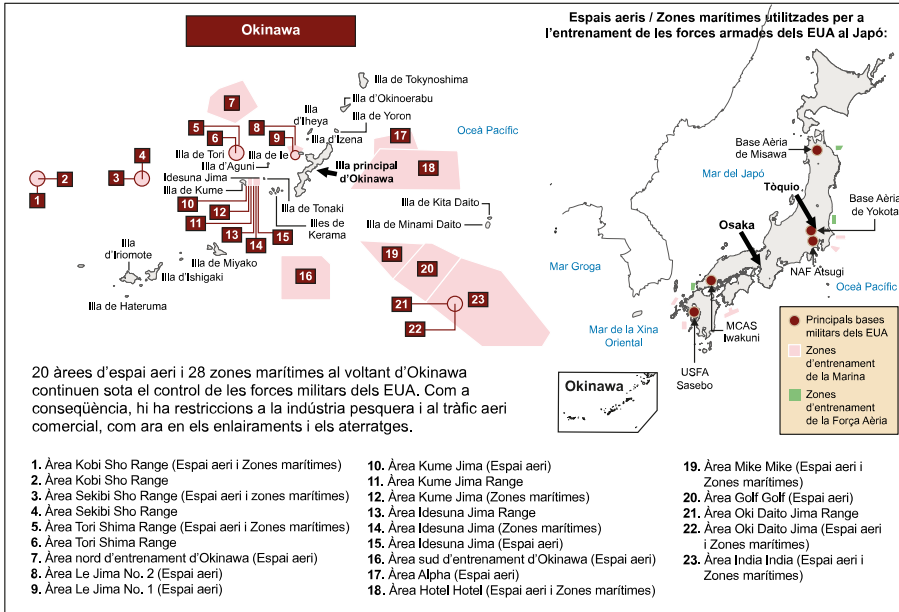
Com s'ha explicat en aquest mòdul, els Estats Units van idear un sistema d'aliances conegut com el sistema *hub-and-spokes*, en el qual Washington representava el centre o nucli d'una roda conformada per uns radis que venien representats pels acords bilaterals militars amb els seus aliats. Aquest sistema es complementava amb la presència militar de les forces dels Estats Units en diferents països com ara el Japó, Corea del Sud, Singapur, Austràlia o l'illa estatunidenca de Guam.

Presència dels Estats Units a la zona de l'Àsia-Pacífic

Com s'observa en els següents mapes, de totes les bases militars dels Estats Units a la zona de l'Àsia-Pacífic, les del Japó i Corea del Sud són amb diferència les més rellevants. En el cas del Japó, les forces dels Estats Units tenen la funció, juntament amb les Forces d'Autodefensa Japoneses (anomenades en japonès *jeitai*, 自衛隊), de defensar l'arxipèlag en cas d'un atac armat. A més, les bases militars serveixen per actuar com a base d'operacions militars o de reforç de les forces dels Estats Units a la zona de l'Àsia oriental.

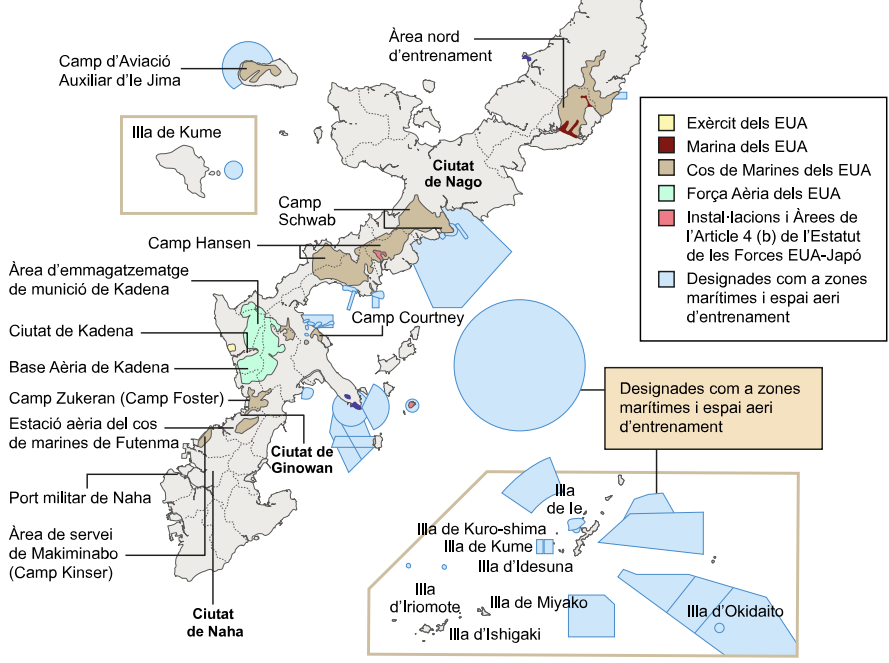
Localització de les bases militars dels Estats Units al Japó

Bases militars dels Estats Units a l'illa d'Okinawa

Bases militars dels EUA a Okinawa a dia d'avui
(1) Bases militars dels EUA:

- Nombre d'instal·lacions militars dels EUA d'ús exclusiu: 31
- Àrea: 18.609 hectàrees
- 8,2% de les terres de la Prefectura d'Okinawa
- 14,6% de l'illa principal d'Okinawa
- Designades com a zones marítimes per a l'entrenament: 27 (5.494 hectàrees)
- Designades com a espai aerí per a l'entrenament: 20 (9.542 hectàrees)
- Nombre de personal militar: 25.843 (70,4% de tot el personal militar al Japó)

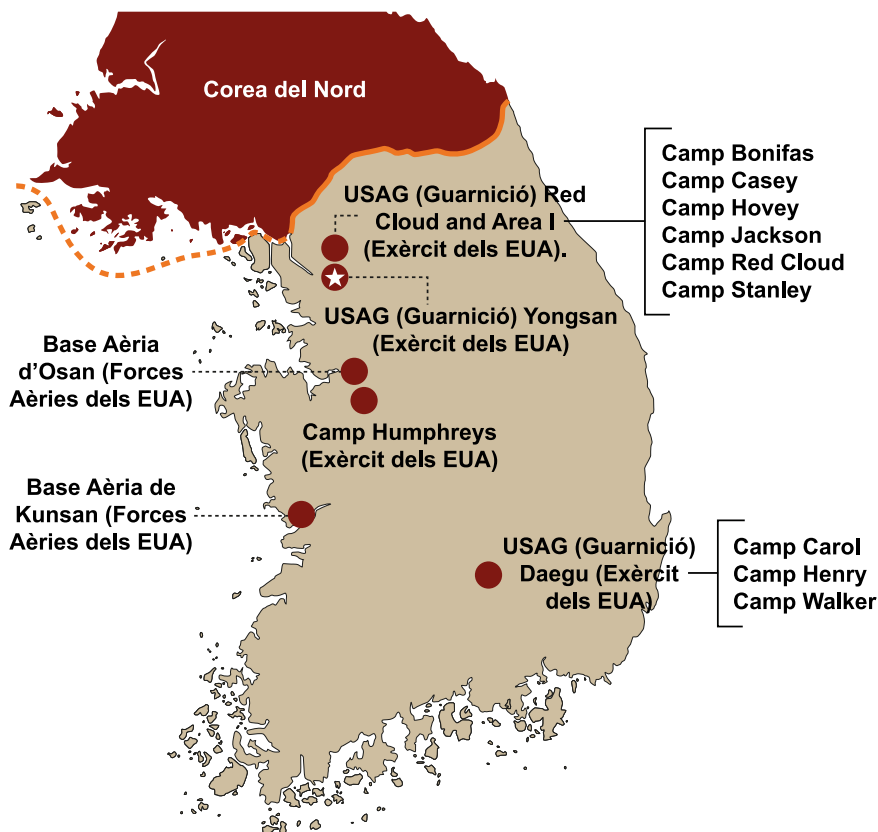
* L'àrea de les bases militars i instal·lacions dels EUA es va obtenir el mes de març de 2017, i el nombre de personal militar dels EUA el mes de juny del 2011.

Font: <http://dc-office.org/wp-content/uploads/2018/03/E06.pdf>

Com es pot observar en aquest mapa, el gruix de les forces dels Estats Units estacionades al Japó (en anglès, United States Forces Japan –USFJ– i en japonès 在日米軍 o *Zainichi Beigun*) se situen a la zona meridional de l'arxipèlag, a la prefectura d'Okinawa, a les illes conegudes amb el nom històric de Ryukyu. El motiu de la concentració de les bases a l'illa d'Okinawa és doble. En primer lloc, tal com hem vist en el segon mòdul, Okinawa va ser l'única part del Japó que va seguir sota sobirania dels Estats Units després del Tractat de Pau de San Francisco i fins a l'**Acord de Devolució d'Okinawa**, signat per Nixon el 1971. Per aquest motiu, els Estats Units podien operar durant la Guerra Freda en aquest indret de l'Àsia oriental de forma similar a les bases que posseeixen a l'illa Guam o Hawaii, de sobirania nord-americana, però geogràficament molt pròximes a la península coreana, Taiwan o la Xina. En un radi de 1.500 quilòmetres al voltant de les illes, els Estats Units poden arribar a Tòquio, Taipei, Seül, Manila, Xangai o Hong Kong.

Aquestes bases militars han generat un gran debat sobre la conveniència o no de mantenir-les a Okinawa, on les trenta-una instal·lacions militars ocupen el 15% del total de l'illa i el 80% del sòl és utilitzat per les USFJ al Japó, o, el que és el mateix, el 70% de les 50.000 persones –civils i militars– desplegades al país. Per una part de la població, les bases aporten la principal font d'ingressos d'una illa que se situa entre les prefectures més empobrides del Japó. Ara bé, per a molts locals, les bases són un focus de problemes i en demanen la retirada total. A banda dels problemes de contaminació acústica derivats de la seua ubicació en zones altament poblades, i els nombrosos accidents d'helicòpters, cal afegir-hi els nombrosos casos de violacions i fins i tot assassinats de noies en mans de marines nord-americans.

Bases militars a Corea

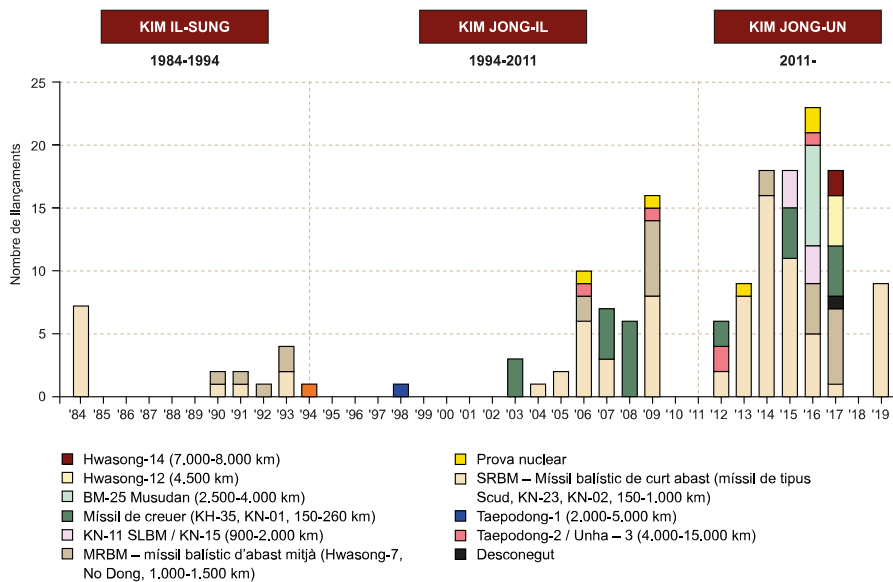
Pel que fa a les instal·lacions nord-americanes a la República de Corea, el marc de referència en la cooperació militar bilateral continua sent el **Tractat de Defensa Mutua entre la República de Corea i els Estats Units** signat el 1953, just acabada la guerra a la península. Segons aquest tractat, i de forma similar a l'existent amb el Japó, els Estats Units es comprometien a ajudar-se mútuament en cas que algun dels dos estats fos atacat. A més, també permet als Estats Units estacionar forces militars al país, sempre que es consulti amb el govern coreà.

En quant a les tropes nord-americanes estacionades a la zona, hi ha actualment unes 28.000 persones, entre personal militar i civil, tot i que altres fonts apunten que són més de 33.000 persones. Aquestes es divideixen entre les forces d'aire (8.000 persones), terra (19.000) i mar (1.200). El gruix principal d'aquestes tropes es troba estacionat principalment a la base de Pyeongtaek, Yongsan (Seül) i Daegu, però cal afegir-hi les dues bases aèries d'Osan i Kunsan, i les bases navals de Busan i Jinhae (vegeu el mapa).

La funció principal de les tropes a Corea no només és l'objectiu general de defensar Corea davant de qualsevol atac d'una tercera potència, sinó evitar que les tropes de Corea del Nord puguin traspasar el paral·lel 38 que divideix els dos països des de 1953. Per a aquesta finalitat, les tropes dels Estats Units i les de Corea del Sud realitzen exercicis militars conjunts com a mínim un cop l'any (anomenades Foal Eagle). Aquests exercicis regulars entre els dos països han provocat l'enuig de Pyongyang, que acusa ambdós països d'amenaçar Corea

del Nord. A més, en més d'una ocasió aquests exercicis han tingut com a resposta de Corea del Nord el llançament de míssils de llarg abast o l'execució de proves nuclears.

Cronograma del llançament de míssils nord-coreans

Representa només el nombre de proves completes de vol. No inclou proves parcials de subsistemes de míssils com ara proves de funcionament estàtic dels motors o proves d'ejecció en fred, proves dels sistemes de defensa aèria o llançaments de coets i trets d'artilleria. Actualitzat el 15 d'agost de 2019.

Font: CSIS (Center for Strategic & International Studies) - Projecte de Defensa antimíssils

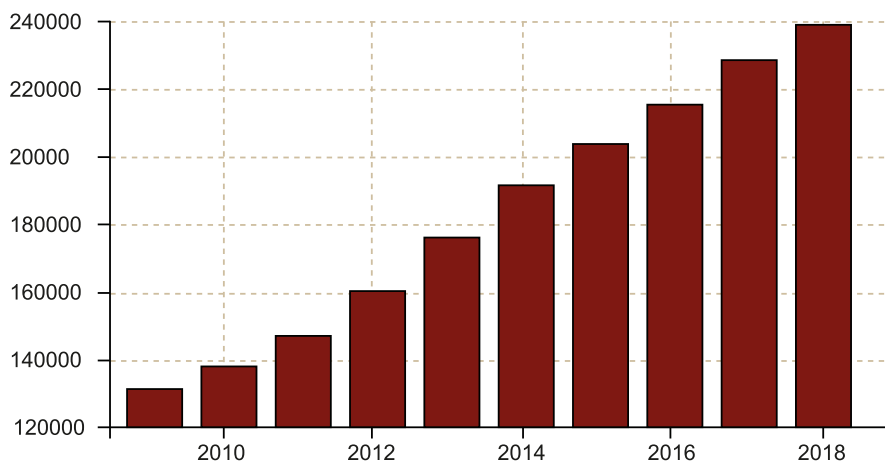
Finalment, en els darrers anys un element de fricció entre el govern de la Xina i els Estats Units ha estat la introducció del **Terminal High Altitude Area Defense** (conegut amb l'acrònim anglès **THAAD**), un sistema de defensa antibalístic nord-americà per abatre míssils de curt, mitjà i llarg abast en la fase final. La proposta oficial d'estacionar aquest tipus de míssils en territori de Corea del Sud fou anunciada per la presidenta Park Geun-hye el juliol de 2016 amb un objectiu purament defensiu davant de possibles amenaces per part de Corea del Nord d'utilitzar armes de destrucció massiva –bombes nuclears– i míssils balístics. La mesura, a banda d'una forta oposició interna, va provocar la ira de la Xina, que ho va interpretar com una greu amenaça a la seguretat del país. Des d'aleshores, a la Xina s'han produït nombrosos boicots comercials a empreses sud-coreanes per pressionar el seu govern i retirar el controvertit sistema de defensa.

2. L'ascens de la Xina

D'ençà que Deng Xiaoping va iniciar les reformes econòmiques i l'apertura comercial al món, la República Popular de la Xina ha esdevingut una potència global amb presència a tots els continents. La Xina s'ha convertit en la segona potència econòmica del planeta, amb un PIB de 12.200 milions de dòlars l'any 2017 (enfront dels gairebé 20.000 milions dels Estats Units i els quasi 5.000 del Japó). A més, és la principal potència exportadora, el segon país importador (al capdavant se situen els Estats Units), el país amb més reserves estrangeres, el sisè país amb més reserves en or o el sisè productor de petroli. L'any 2019 era el segon país que més inversió directa estrangera havia atret (al capdavant hi ha els Estats Units), el primer si hi sumem la inversió aconseguida per Hong Kong com a regió administrativa especial.

Pel que fa a la despesa militar, tal com indica el gràfic següent, aquesta no ha deixat de créixer des de 2010. Dels gairebé 140.000 milions de dòlars de 2010, en menys d'una dècada gairebé ha duplicat la despesa, sent aquesta de 240.000 milions l'any 2018. Si calculem la despesa mitjana en defensa des de 1989 fins a 2018, aquesta ha estat de 92.000 milions de dòlars, fet que la converteix en la segona potència militar del planeta, en termes de despesa de pressupost.

Despesa militar

Font: tradingeconomics.com / SIPRI

Ara bé, aquestes dades sobre despesa militar són, per a molts analistes, o bé incompletes, o, en el pitjor dels casos, incertes. Alguns organismes com el SIPRI han informat que la xifra real de despesa en defensa podria ser més elevada, fins a quatre vegades més que les dades oficials segons l'any estudiat. Tal com mostra el següent gràfic, si ens fixem en la despesa de 2018, aquesta és de 250.000 milions, en lloc dels 240.000 declarats pel govern xinès.

Enllaç

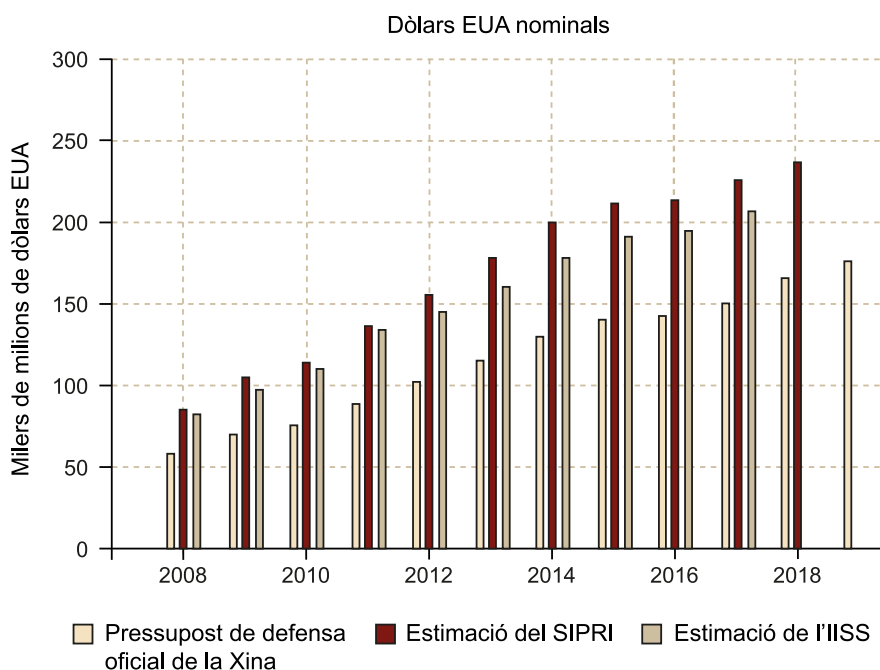
Per consultar les dades de despesa en defensa calculades pel SIPRI vegeu l'enllaç següent: <https://www.sipri.org/databases/milex>

El SIPRI i l'IISS

El SIPRI, o **Institut Internacional d'Estocolm per a la Recerca per la Pau**, és un *think tank* fundat l'any 1966 a Suècia amb l'objectiu de realitzar estudis sobre els conflictes, la guerra i la resolució d'aquests. L'anuari SIPRI és un dels més prestigiosos i més citats pel que fa al comerç d'armes, la despesa armamentística dels estats, o l'estat del desarmament al món. Per a més informació vegeu: <https://www.sipri.org/>.

Per la seua banda, l'**International Institute for Strategic Studies (IISS)** és un *think tank* de recerca britànic establert el 1997 i considerat un dels deu millors del món, i el segon pel que fa a les qüestions relatives a la defensa i la seguretat. Els seus informes i publicacions anuals compten amb el reconeixement i prestigi de la comunitat acadèmica, i entre ells destaca l'anuari sobre despesa militar *The Military Balance*. Per consultar-ne el contingut, vegeu <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance>.

Despesa en defensa xinesa estimada (segons el govern xinès, el SIPRI i l'IISS)

Enllaç

Per analitzar les dades en despesa militar de la Xina i la resta de països vegeu l'enllaç següent:

<https://chinapower.csis.org/military-spending/>

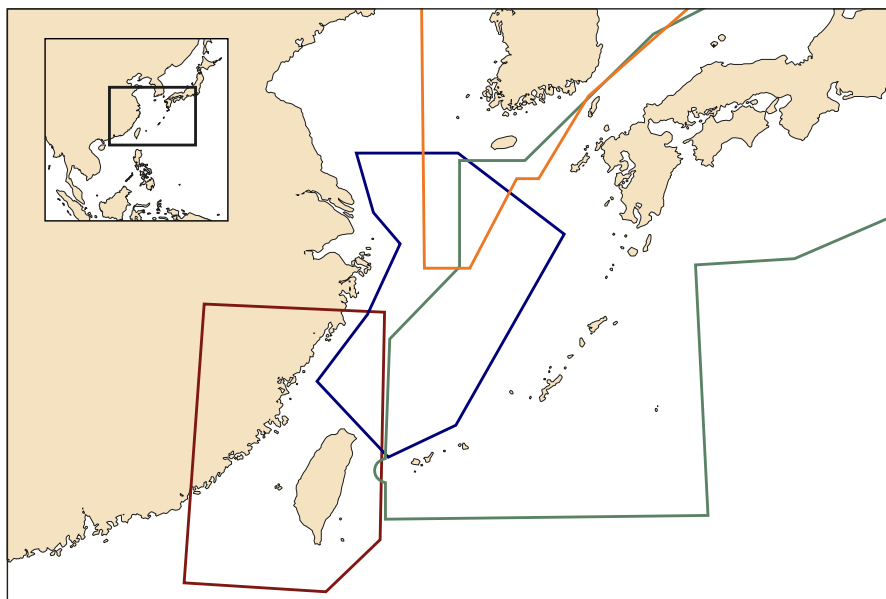
Font: CSIS China Power Project

Ara bé, tal com ens indica Davison (2018, pàg. 47), aquesta despesa està concentrada, de moment, a la regió de l'Àsia oriental, on la Xina ha centrat el seu objectiu de convertir-se en una potència regional. Per aconseguir-ho, s'ha proposat la construcció d'una sèrie de «Grans Tallafocs»:

- El «Gran Tallafocs (*Firewall*)», un projecte del Ministeri de Seguretat Pública de control i censura a internet dels seus ciutadans.
- El «Gran Tallafocs portat al Ciberespai».
- El «Gran Tallafocs al Mar» per controlar la zona del Mar del Sud i de l'est de la Xina.
- En els darrers anys, el «Gran Tallafocs a l'Espai», l'establiment d'una Zona d'Identificació de Defensa Aèria a les zones que la Xina considera sota la seua sobirania.

Les zones d'Identificació de Defensa Aèria (ADIZ) indiquen l'espai aeri contigu a l'espai aeri territorial d'un país dins del qual es troba la identificació, la ubicació i es produeix el control d'avions estrangers. El dret internacional ha dissenyat aquestes zones per poder respondre davant interessos de seguretat nacional, sobretot proporcionant un avís precoç adequat dels avions que entren o volen a prop de l'espai aeri territorial d'un país.

Mapa de les ADIZ entre la Xina, el Japó, Corea del Sud i Taiwan

- Zona d'Identificació per a la Defensa Aèria (ADIZ) del Japó
- Zona d'Identificació per a la Defensa Aèria (ADIZ) de Corea del Sud
- Zona d'Identificació per a la Defensa Aèria (ADIZ) de la Xina
- Zona d'Identificació per a la Defensa Aèria (ADIZ) de Taiwan

A aquestes dades, com ens recorda Davison (2018), cal afegir-hi tot un seguit d'acords econòmics i de seguretat a la zona (més de quaranta) i disset acords de lliure comerç (2019).

En aquest apartat ens centrarem a analitzar quines són les implicacions de l'ascens de la Xina, i com l'acadèmia ha tractat aquesta qüestió en funció de les aproximacions realistes, liberals o constructivistes.

2.1. Els debats acadèmics sobre les implicacions de l'ascens de la Xina

Una de les temàtiques més estudiades en els darrers anys en la disciplina ha estat l'ascens de la Xina i el seu impacte en el sistema internacional. La teoria de les relacions internacionals ha abordat en profunditat aquestes qüestions en les anomenades «*transition power theories*» (Organski), un conjunt de teories

Enllaç

Per a una actualització de les dades, consulteu el web del Banc Mundial a l'enllaç següent:
<https://data.worldbank.org/>

Bibliografia

Per a un estudi sobre l'evolució de la política exterior xinesa, vegeu Marc Lanteigne (2019). *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. Londres: Routledge.

que miren de respondre la següent pregunta bàsica, però cabdal: com reaccionen les potències del sistema quan una potència en ascens –o *rising power*– qüestiona la supremacia o l'*statu quo* de la superpotència, o grans potències?

Tal com han apuntat alguns teòrics sobre les transicions de poder com Paul Kennedy i Robert Gilpin, la política mundial s'ha vist marcada per una successió d'estats poderosos que es rebel·laven contra l'*status quo* i que pretenien establir un nou ordre internacional. Precisament, els estats en ascens volen traduir el seu poder acumulat no només en termes militars, sinó aconseguint una autoritat més gran sobre l'ordre internacional: en volen reformular les regles del joc, redissenyar les institucions d'acord amb els seus interessos, i excloure d'aquestes els estats que formen part de l'actual *status quo*. Vegem a continuació les diferents aproximacions existents.

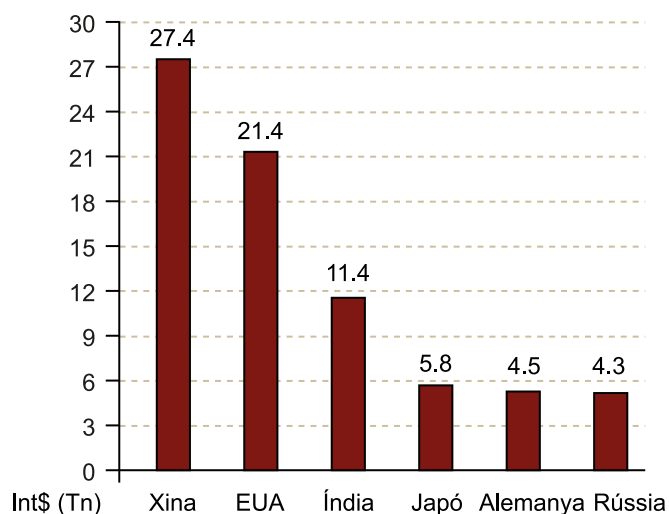
2.1.1. L'aproximació realista: cap a un conflicte inevitable

La visió tradicional a aquesta pregunta l'han respost els autors realistes, que han tractat d'identificar quin serà el comportament de la Xina sobre la base de dos factors: analitzant el poder de la Xina i l'estructura del sistema internacional.

Sobre la primera qüestió, hi ha pocs dubtes sobre l'enorme poder que ha acumulat la República Popular de la Xina durant més de trenta anys de reformes econòmiques. Com hem indicat a la introducció d'aquest apartat, el poder econòmic de la Xina és, l'any 2020, indiscutible. La Xina és la primera potència econòmica per PIB si ho calculem en termes de Paritat del Poder Adquisitiu (PPA)² i la segona potència pel que fa al PIB nominal.

⁽²⁾La PPA és un mètode de càlcul que iguala tots els valors a una única moneda comuna.

Gràfica del PIB en diferents països. PIB en PPA

Pel que fa al poder militar, juntament amb les dades explicades en l'anterior apartat, cal afegir-hi el poder naval de la Xina, que en els darrers anys ha estat desenvolupat gràcies al programa de compra de portaavions (en l'actualitat en

té dos), vaixells de guerra amfibis (quatre), destructors, o submarins (més de cinquanta-tres). A més, ha desenvolupat un poder aeri conformat per més de 3.000 avions, entre els quals 2.100 són de combat, i 1.000 helicòpters, entre els quals 280 són de combat. Si observem el seu potencial terrestre és igualment extraordinari, amb 13.000 tancs de combat, i 40.000 vehicles de combat armats, 10.000 peces d'artilleria i 2.000 projectors de míssils. A tot això cal afegir que l'Exèrcit Popular d'Alliberació compta amb dos milions i mig de personal militar, entre els quals mig milió de reservistes.

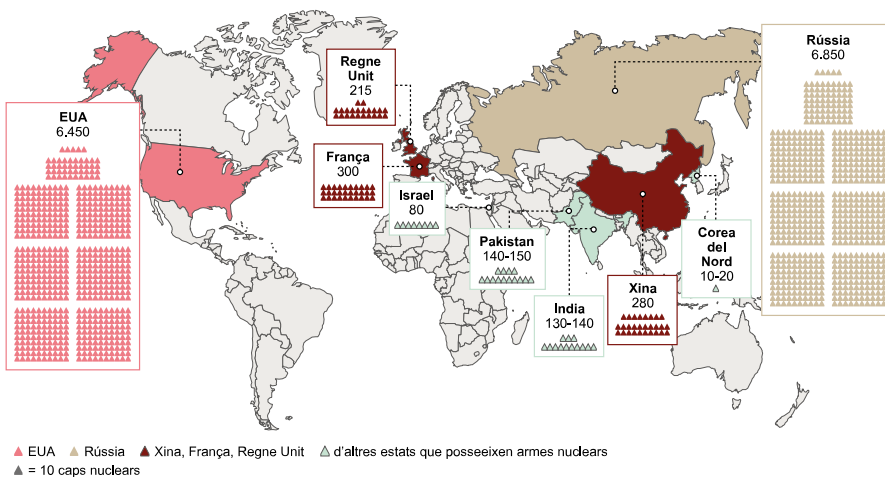
Poder militar naval de la Xina i els Estats Units

Font: International Institute for Strategic Studies, 2017

Per últim, la Xina és una de les potències nuclears del planeta, d'ençà que va realitzar la seua primera prova nuclear l'octubre de 1963. Des d'aleshores, ha realitzat un total de quaranta-cinc proves nuclears, tant a l'atmosfera com sota terra. A més, es calcula que posseeix de 260 a 280 caps nuclears, fet que el converteix en el quart país amb més armes nuclears (darrere de Rússia, els Estats Units i França), d'un total de nou països (cal afegir-hi el Regne Unit, l'Índia, el Pakistan, Israel i Corea del Nord).

Estimació d'armes nuclears per països

Font: SIPRI

Per últim, el poder tecnològic i del coneixement de la Xina no ha deixat de créixer des de la introducció de les quatre modernitzacions dictades per Deng Xiaoping, i el govern xinès ha iniciat megaprojectes d'inversió pública en ciència i tecnologia i en els centres d'educació universitària. Si observem el llistat

Enllaç

Per consultar el poder militar de la Xina, vegeu l'enllaç següent:
https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china

de les millors universitats del món de 2019, elaborat pel QS World University Rankings, veiem que d'un total de quaranta universitats, cinc són universitats o bé xineses (com la Tsinghua, Fudan o la de Beijing) o bé de Hong Kong (vegeu la taula). Aquests esforços per modernitzar el coneixement i la tecnologia xinesos s'han traslladat en un augment en el nombre de publicacions en les principals revistes acadèmiques com ara l'*ISI Web of Knowledge*, en què el 2018 la Xina era ja el tercer país amb més publicacions.

Rànquing de les 40 millor universitats del planeta

Posició	Universitat	Ubicació
1	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	Estats Units
2	Stanford University	Estats Units
3	Harvard University	Estats Units
4	University of Oxford	Regne Unit
5	California Institute of Technology (Caltech)	Estats Units
6	ETH Zurich - Swiss Federal Institute of Technology	Suïssa
7	University of Cambridge	Regne Unit
8	UCL (University College London)	Regne Unit
9	Imperial College London	Regne Unit
10	University of Chicago	Estats Units
=11	National University of Singapore (NUS)	Singapur
=11	Nanyang Technological University, Singapore (NTU)	Singapur
13	Princeton University	Estats Units
14	Cornell University	Estats Units
15	University of Pennsylvania	Estats Units
16	Tsinghua University	Xina
17	Yale University	Estats Units
=18	Columbia University	Estats Units
=18	EPFL - Ecole Polytechnique Federale de Lausanne	Suïssa
20	University of Edinburgh	Regne Unit
21	University of Michigan	Estats Units
=22	Peking University	Xina
=22	University of Tokyo	Japó
24	Johns Hopkins University	Estats Units
=25	University of Hong Kong	Hong Kong
=25	Duke University	Estats Units

Posició	Universitat	Ubicació
27	University of Manchester	Regne Unit
28	University of California, Berkeley (UCB)	Estats Units
=29	Australian National University	Austràlia
=29	University of Toronto	Canadà
31	Northwestern University	Estats Units
32	Hong Kong University of Science and Technology	Hong Kong
=33	King's College London	Regne Unit
=33	Kyoto University	Japó
=35	McGill University	Canadà
=35	University of California, Los Angeles (UCLA)	Estats Units
37	Seoul National University	Corea del Sud
38	University of Melbourne	Austràlia
39	New York University (NYU)	Estats Units
40	Fudan University	Xina

El mateix any que Deng Xiaoping esdevenia líder suprem de la Xina (1978), promulgava el programa de «Quatre modernitzacions» (四个现代化, *Sige Xiandaihua*), per reformar l'economia xinesa i reforçar el seu paper com a potència. Aquestes quatre modernitzacions apuntaven a:

- L'agricultura. Calia abandonar el model de col·lectivització i augmentar-ne la productivitat.
- La indústria. Introduir el model capitalista, la propietat privada i la inversió estrangera.
- La defensa. Augmentar la despesa militar i modernitzar la tecnologia de l'Exèrcit d'Alliberació Nacional.
- La ciència i la tecnologia.

Elements del poder

Poder militar

Poder econòmic

Poder tecnològic i del coneixement

Poder suau (*soft power*)

Font: elaboració pròpia

Pel que fa al segon factor que explica les estratègies dels estats davant de l'ascens de les potències, els teòrics realistes han identificat com aquests, davant l'ascens de les potències, es tendeixen a comportar seguint quatre situacions: el *balancing*, el *buck-passing*, l'*appeasement*, i el *bandwagoning*.

Aquesta classificació identificada per John Mearsheimer parteix de la base que els països dèbils tendeixen a seguir comportaments com el *buck-passing* –passar la patata calenta a un altre país–, l'*appeasement* –una estratègia de concessió de voluntats de la potència en ascens per evitar ser atacada, o senzillament l'actitud del *bandwagoning*, és a dir, apuntar-se al cavall guanyador. Aquesta darrera estratègia és la que segueixen les potències que, davant l'ascens d'una altra potència, decideixen seguir una estratègia col·laborativa per treure'n beneficis econòmics i evitar ser atacats.

Ara bé, per a Mearsheimer, els estats forts segueixen una estratègia clàssica de *balancing* o d'equilibri de poder, és a dir, miren d'equilibrar el poder de la potència en ascens de dues maneres. Primer amb el rearmament, que ell anomena *internal balance*, és a dir, la constant mobilització de recursos per augmentar el poder militar i mantenir una posició d'avantatge davant la resta de potències. En segon lloc, amb la creació d'una xarxa d'aliances militars bilaterals o multilaterals (l'autor s'hi refereix com a *external balance*), una estratègia en què el *balancer* tracta de sumar aliats i, de retruc, augmentar el seu poder.

Respostes realistes davant l'ascens de les potències

<i>Balancing</i>	<i>Bandwagoning</i>
<i>Appeasement</i>	<i>Buck-passing</i>

Font: John Mearsheimer, 2001

D'aquesta manera, per als teòrics realistes, a mesura que la Xina es converteixi en una potència més poderosa, aquesta tindrà una tendència –natural i comuna en tots els estats– a esdevenir **hegemònica**, i per tant erosionarà la posició dels Estats Units. A més, la Xina intentarà utilitzar la seua creixent influència per reformular les regles i les institucions del sistema internacional de manera que serveixin millor els seus interessos. Atès que els altres estats del sistema, especialment l'hegemon en declivi, començaran a percebre la Xina com una amenaça creixent per a la seua seguretat, es produirà tensió, desconfiança i conflicte, els trets típics d'una transició de poder.

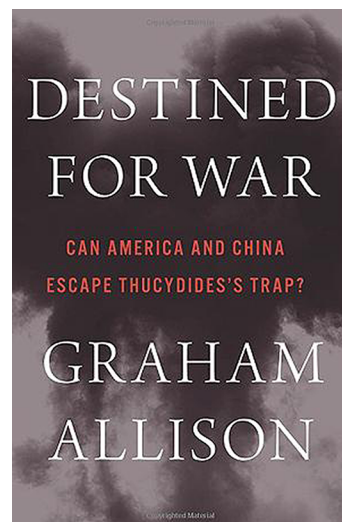
Sobre aquesta visió fosca i pessimista de la transició de poder que s'està produint entre els Estats Units i la Xina, el professor de la Harvard Kennedy School, Graham Allison, i autor conegut pel llibre *The Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*, ha reflexionat recentment sobre la transició de poder entre els Estats Units i la Xina en un article publicat a la revista *Foreign Policy* titulat «The Thucydides Trap» (2017). Allison analitza les darreres setze transicions de poder en els darrers cinc-cents anys, i identifica que, d'aquestes, dotze han acabat en guerra entre la potència *statu quo* i la potència en ascens, mentre que en només quatre casos aquesta transició ha estat pacífica.

Durant la guerra del Peloponès l'ascens d'Atenes i la por que aquesta produïa sobre Esparta va fer que la guerra fos senzillament inevitable. En aquest cas, la nova política exterior de Xi Jinping suggereix que estem davant d'una nova situació, anomenada per Allison «la trampa de Tucídides», en què la guerra, si no es prenen mesures concretes, serà també inevitable.

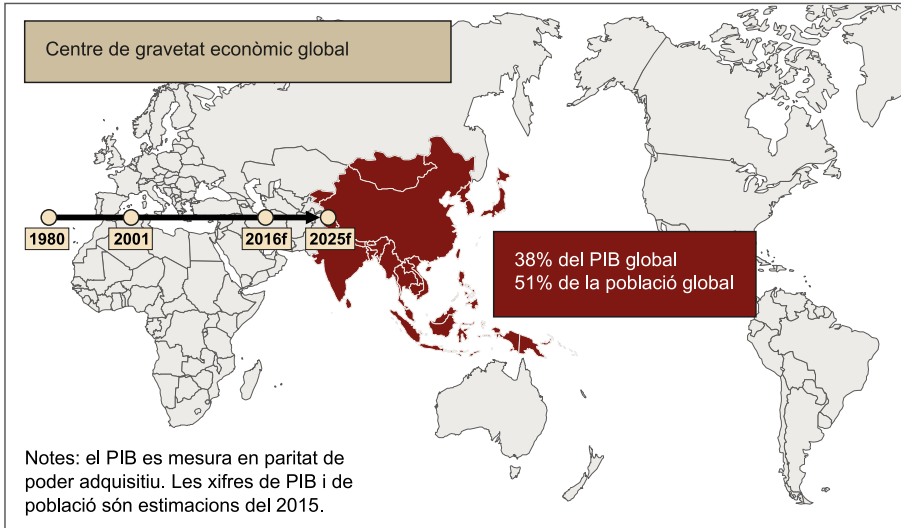
2.1.2. La visió liberal: la interdependència

Un segon grup d'autors liberals creuen, per contra, que la transició de poder no ha de ser necessàriament conflictiva, i aquesta pot ser **pacífica**, o si més no **cooperativa**. Aquests teòrics basen la seua defensa en una transició pacífica de les potències en ascens en tres tipus d'arguments: la idea, ja apuntada, que les democràcies no fan la guerra, la creença que les institucions internacionals són conformadores d'espais de col·laboració i cooperació, i la interdependència econòmica com a factor minorador del conflicte.

Pel que fa a aquest darrer factor, en els darrers anys hem assistit a una transició de poder econòmic d'Occident, o de l'eix transatlàntic, a un altre que se situa a la zona de l'Àsia-Pacífic, autèntic motor econòmic del segle XXI. Com indica el mapa següent, el centre de gravetat mundial està virant cap a l'est de manera inexorable. L'any 2025, segons estimacions del Banc Mundial, la zona de l'Àsia oriental i meridional representarà no només més de la meitat de la població, sinó quasi el 40% del PIB.

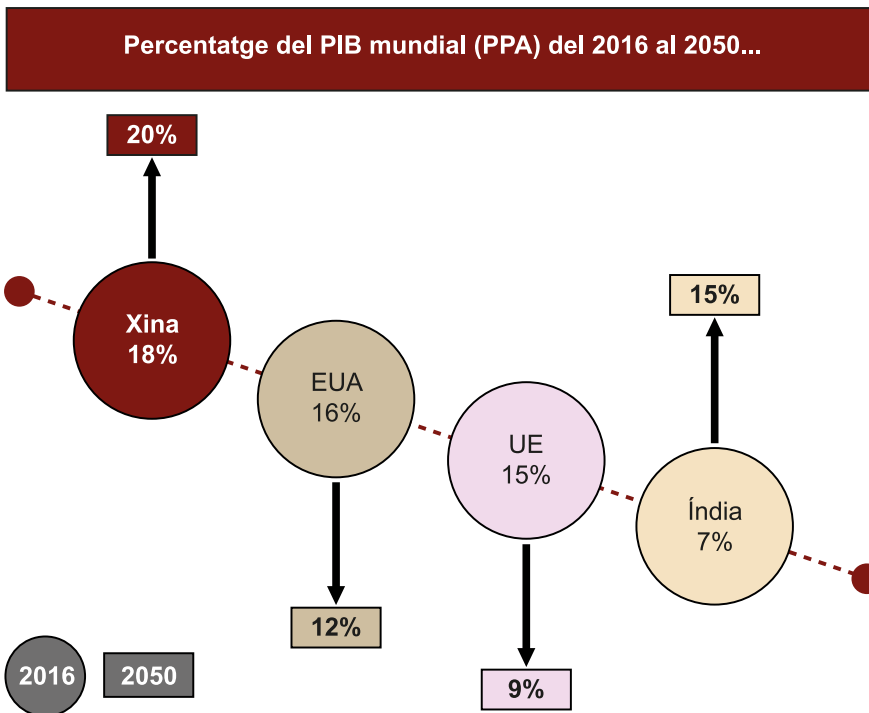
Mapa dels canvis en el centre de gravetat econòmic

Fons: *Global Policy* (vol. 2, núm. 1), IMF World Economic Outlook, UN Population Division, A. T. Kearney Analysis

Altres estudis de la consultora PwC preveuen que el PIB de la Xina el 2050 representarà més del 20% total i el de l'Índia el 15% del total mundial mentre que el dels Estats Units i la UE cauran a un 12% i 9%, respectivament.

Els Estats Units i Europa perdran progressivament terreny davant l'Índia i la Xina

Fons: IMF, estimació per al 2016, PwC Analysis per a projeccions fins al 2050

Totes aquestes dades econòmiques apunten cap a dues idees bàsiques: la primera és que el centre de poder econòmic del planeta s'està desplaçant cap a la zona de l'Àsia-Pacífic, i la segona, que les economies dels Estats Units i la Unió Europea seran clarament interdependents de les economies de l'Àsia oriental, especialment la xinesa. Tot plegat fa pensar que la **interdependència econòmica** entre les dues regions no podrà fer desaparèixer la possibilitat de

conflicte, però sí que en reduirà la probabilitat. L'increment del comerç i de les inversions entre la Xina i el món farà que aquesta darrera en sigui més dependent, i, per tant, acabarà desistint d'iniciar una guerra contra Occident per por de les repercussions econòmiques.

El segon factor que preveu que l'ascens de la Xina serà cooperatiu són les institucions internacionals. Formar part d'unes mateixes **institucions internacionals** (amb acords internacionals, organitzacions de cooperació regional, etc.) fa que els estats tendeixin a la cooperació, ja que es multipliquen els canals de comunicació entre ells, se'n redueix la desconfiança, i els patrons de comportaments dels estats es fan més previsibles.

En una mateixa línia d'argumentació, l'autor liberal John Ikenberry ha apuntat la idea que si els Estats Units volen preservar el lideratge a la zona de l'Àsia-Pacífic, hauran de treballar per incloure la Xina en les institucions internacionals, reforçar-ne les regles, i oferir a la Xina incentius perquè s'adhereixi a aquestes organitzacions. Una Xina integrada i compromesa amb les institucions internacionals liberals, com ara les Nacions Unides, ASEAN, APEC o l'OMC, a més d'esdevenir un país més previsible, s'acaba comportant d'una manera més col·laborativa i menys conflictiva per al sistema internacional.

Per últim, havíem apuntat la idea que les democràcies entre elles no es fan la guerra, i per tant, un món amb règims polítics basats en la **democràcia liberal** és un món menys conflictiu. Aquesta línia d'argumentació ha portat molts analistes propers a les teories de la pau democràtica a afirmar que una Xina democràtica deixaria de ser una amenaça directa i es convertiria en un aliat dels Estats Units. Per reforçar aquesta teoria, els autors afirmen el cas de Taiwan o Hong Kong –dues societats que pertanyen a la identitat cultural xinesa–, que han esdevingut una democràcia i són, a la vegada, uns grans aliats dels Estats Units amb qui els uneixen els mateixos interessos de seguretat.

És precisament en aquest punt quan els teòrics defensen que la integració de la Xina amb la comunitat internacional no només es produirà en l'àmbit econòmic, sinó que els seus sistemes socials i polítics tendiran a abraçar els principis propis de la democràcia liberal. Dit d'una altra manera, els teòrics liberals suggereixen que les forces socials i econòmiques precipitaran un canvi en l'ordre polític.

En definitiva, les teories liberals creuen que l'ascens de la Xina serà pacífic perquè la integració del país a l'economia global, la inserció en les institucions l'ordre liberal i l'adopció d'un règim democràtic farà que la possibilitat de conflicte directe entre la Xina com a potència en ascens i la resta de potències del sistema sigui no impossible, però sí molt poc probable.

2.1.3. El constructivisme

Una darrera breu menció mereixen les aportacions constructivistes, que tracten d'entendre l'ascens de la Xina defugint les explicacions més realistes i liberals, i aporten una visió en què es tingui en compte altres elements no materials, diferents als exèrcits, l'economia, els recursos naturals, com ara bé, la identitat, les idees, la història o les percepcions.

David Kang ofereix una visió alternativa, apuntant que si analitzem la història de l'ordre regional asiàtic en els darrers cinc-cents anys, podrem identificar un ordre tradicional asiàtic de naturalesa jeràrquica, que s'equilibra gràcies a l'estatus hegemònic de la Xina i el reconeixement que el país era el centre de l'univers conformat per uns governants i uns governats. Aquesta noció de jerarquia contrasta molt amb el sistema westfalià europeu d'estats-nació amb sobirania i mútuament independents dins de l'àrea cultural de la cristiandat.

Segons aquest model, quan la Xina s'ha desestabilitzat al llarg de la història, afirma l'autor, és quan s'ha desencadenat el caos a l'Àsia; en canvi, quan la Xina ha gaudit d'estabilitat, l'ordre internacional a l'Àsia oriental també ha estat estable. La teoria apuntada per Kang és que, amb l'ascens de la Xina, l'Àsia oriental tornarà a adoptar un ordre regional jeràrquic, no basat en l'ús de la força, sinó amb el reconeixement explícit del paper de la Xina com a potència que alhora proporcionarà estabilitat a la regió.

3. La normalització de la política exterior japonesa

Tal com hem analitzat, durant el període de confrontació ideològica entre els dos blocs, el Japó establí una aliança de seguretat amb els Estats Units per protegir-se d'aquelles amenaces i perills a la seua seguretat, en una relació asimètrica en què el Japó, gràcies a les seves Forces d'Autodefensa, es defensava davant de possibles atacs exteriors, i els EUA, amb el paraigua nuclear, replicarien qualsevol agressió. Aquesta estabilitat en la seguretat va permetre al Japó dur a terme una **diplomàcia mercantilista** que promovia les relacions econòmiques i comercials amb la resta d'actors del sistema, a la vegada que autolimitava el seu rol polític en l'escenari internacional.

Amb el final de la Guerra Freda, el sistema internacional i, en especial el paper del Japó en l'escenari mundial, han experimentat un canvi, les conseqüències del qual encara no s'han fet del tot visibles. D'ençà de l'ensorrament de la Unió Soviètica, hem assistit a la transformació d'un sistema bipolar a un altre de caràcter multipolar, però amb un clar predomini militar dels Estats Units. Aquest nou entorn ha obligat el Japó a redefinir la política exterior, i en particular la seua estratègia de seguretat.

Amb la desaparició de la Unió Soviètica com a amenaça directa a les fronteres japoneses, tot semblava augurar que entre els dos perills del dilema de seguretat de les aliances –l'*abandonment* i l'*entrapment* (o ser arrossegat a un conflicte)– la por de ser abandonat –pels Estats Units– augmentaria considerablement. Alguns intel·lectuals, entre ells Tahara Soichiro, expressaven aquesta por en els termes següents:

«Què passarà si cau el mur de Berlín i la Guerra Freda desapareix? La resposta és òbvia. El Japó deixarà de ser necessari. Tret que el país desenvolupi la seua pròpia estratègia positiva i acceptable sobre quin tipus de paper ha de representar en el món, Amèrica, i molts altres països, es posaran com més va més en contra nostra» (Cooney, 2002).

Els anys posteriors a l'ensorrament del mur han fet esvair aquestes pors en l'esdevenir del Japó. De fet, alguns punts de continuïtat amb la Guerra Freda coexisteixen juntament amb nous models i noves idees en la diplomàcia del nou segle. En un context de contínua reemergència del poder xinès, d'unilateralisme militar nord-americà i de l'establiment d'un sistema multipolar embrionari, la política exterior japonesa de postguerra podem caracteritzar-la amb sis trets.

1) Una forta aliança militar amb els Estats Units i la disminució de la *beiatsu*.

Bibliografia

Per desenvolupar aquest apartat, llegiu Lluc López i Vidal (2011). *La política exterior y de seguridad japonesa*. Barcelona: Editorial UOC.

Malgrat aquesta por dels polítics japonesos de ser abandonats, el que resulta cert és que els Estats Units continuen essent el principal aliat del Japó. Com veurem a continuació, el desig d'ambdues parts d'enfortir la seua aliança militar ha convertit l'eix Washington-Tòquio en una de les relacions bilaterals més robustes de l'escenari internacional.

Ara bé, tot i aquesta intensa relació en l'àmbit de la seguretat, alguns grups nacionalistes han pressionat perquè el govern japonès disminueixi la seua tradicional *beiatsu* (米庄), concepte que al·ludeix a la tradicional pressió que els Estats Units exerceixen en la política japonesa. Aquesta crida a una política exterior més independent s'ha manifestat ja en algunes accions unilaterals preses pel Japó quan l'actitud dels Estats Units ha estat massa passiva o divergent. Entre aquestes recents accions trobem una postura més ferma en les negociacions amb Corea del Nord (en relació amb Obama o Bush), l'enviament d'esquadrons de combat i destructors a prop de les illes Senkaku com a conseqüència de les incursions navals de la Xina o el llançament a l'espai de satèl·lits espies amb tecnologia japonesa.

2) Una major sensibilitat pels aspectes de seguretat tradicional.

Tot i que el Japó continua utilitzant la carta de ser un gegant econòmic per influir i exercir el seu poder en la comunitat internacional –Inversió Directa Estrangera, l'Ajuda Oficial al Desenvolupament i la seua contribució a les institucions multilaterals–, la diplomàcia japonesa està cada cop més implicada en aquells aspectes de seguretat clàssics que afecten el seu interès nacional.

Aquestes noves preocupacions són el reflex d'una sèrie de xocs externs que han afectat la seua seguretat nacional, com per exemple la crisi de Taiwan de 1996, el llançament de míssils Taepodong-1 per part de Corea del Nord (1998), la intenció del règim de Pyongyang de continuar amb el seu programa nuclear (2006), l'augment del pressupost de l'exèrcit xinès o la guerra contra el terrorisme global.

En aquesta nova agenda de seguretat, l'equilibri de poder a l'Àsia oriental i el paper de lideratge que el Japó ha de desenvolupar en l'àrea, considerant l'emergència xinesa, són aspectes que cada cop preocupen més. D'una relació bàsicament economicocomercial amb els països de la zona sota la doctrina Fukuda, s'està evolucionant cap a una nova deriva marcada per la competició amb la Xina per veure quin dels dos països aconseguix una influència més gran a la zona.

Amb tot, aquesta consideració primordial dels aspectes de seguretat no ha significat l'ús de la força contra segons i tercers estats. El govern japonès ha desplegat les seves Forces d'Autodefensa sota la bandera de les Nacions Unides i en zones en les quals no hi havia un conflicte latent.

3) De l'idealisme de postguerra a l'adopció d'una política exterior cada cop més realista.

Per bé que la motivació oficial de la contribució japonesa –per mitjà principalment de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament– a la comunitat internacional ha estat el sentiment d'obligació (義理, *giri*) que havia contret envers aquesta després de l'etapa imperialista, aquest internacionalisme (国際化, *kokusaika*) i idealisme han donat pas a una política cada cop més basada en el realisme. La diplomàcia japonesa ha incorporat recentment en els seus discursos oficials el concepte d'interès nacional (国益, *kokueki*) per justificar les seues actuacions en un gir cap a una política cada cop més marcada per la *realpolitik*. En aquest cas, aquest viratge cap a la *realpolitik* és el que ha portat alguns autors a parlar d'un eix Japó-Estats Units-Índia o fins i tot Rússia, capaç de contrarestar el poder creixent de la Xina.

Quan es parla de *realpolitik* se sol pensar en la manera que tenen els governs de mantenir l'equilibri de poder, per mitjà d'una xarxa d'aliances, enteses o relacions estratègiques entre diferents jugadors.

4) Jugar la carta asiàtica de la seua política exterior.

En un moment en què la política exterior japonesa està adquirint uns trets més independents en relació amb els Estats Units, s'observa una major implicació del Japó en els afers asiàtics. Els casos de divergència amb els Estats Units a Cambodja i Myanmar, on el Japó, igual que la resta de països de l'ASEAN, aposten per la no-ingerència en els afers interns, o la resposta del Japó de liderar un fons asiàtic per evitar futures crisis com la monetària de 1997 han mostrat com la diplomàcia japonesa aposta per un major grau d'«asianització».

De la mateixa manera, el desembre de 2008 va tenir lloc la primera trobada al més alt nivell entre la Xina, el Japó i Corea del Sud, i els seus màxims dirigents parlaven del «reconeixement que la cooperació tripartida serà guiada segons el principi d'obertura, transparència, confiança mútua, interès comú i respecte per a les diverses cultures».

En qualsevol cas, el volum d'intercanvis comercials del Japó cada cop està més concentrat en la zona de l'Est i Sud-est asiàtic i cal considerar que les principals amenaces de la seguretat provenen d'aquesta zona. Per això l'asianització de la política exterior japonesa no és ja solament un principi, sinó una necessitat.

5) Un procés de presa de decisions més fluid.

Seguidament, el procés de creació de la política exterior s'ha tornat més pluralista i menys predictable. D'una banda, les institucions tradicionals de la presa de decisions de la política exterior, el partit instal·lat al govern, la burocràcia o

les organitzacions empresarials, cada cop són menys uniformes. D'altra banda, la fi del sistema polític de 1955 i la pèrdua de la majoria absoluta a la Dieta i les derrotes electorals del PLD (2009), fan que aquest procés ja no estigui només controlat pel partit esmentat, sinó que hi participen de manera creixent altres actors, com els altres partits, els mitjans de comunicació o l'opinió pública.

6) Més competició amb la Xina.

Finalment la reemergència de la Xina en qualitat de superpotència s'ha convertit en una de les principals preocupacions de la política exterior japonesa i especialment de la seua política de seguretat. Com recorda Drifte (2003), el missatge xinès que arriba a Tòquio és que Beijing vol mantenir un sistema polític democràtic amb característiques xineses, aposta per una economia de lliure mercat, desitja mantenir intacta la seua integritat territorial –un clar missatge a Taiwan–, i tracta de tenir un paper regional i global d'acord amb el que la Xina considera el seu lloc correcte en el sistema internacional, després de dos segles de colonialisme i agressió occidental. Tot això planteja una amenaça per als actors del sistema internacional que el Japó també ha de calibrar. ¿Implica la reemergència de la Xina a estatus de gran potència una competició amb el Japó per l'hegemonia regional que pot arrossegar tots dos països a un conflicte militar, o més aviat ofereix una oportunitat que el Japó ha d'aprofitar per mitjà de la cooperació en tots els àmbits possibles?

A Tòquio tothom sap que l'amenaça militar més gran a llarg termini a la seguretat del Japó ve precisament de la Xina, però cap document oficial no parla obertament del seu veí en aquests termes, sinó que s'opta per identificar Corea del Nord com la principal font d'inestabilitat en el Nord-est asiàtic. Com veurem, mentre les intencions de Beijing continuïn despertant la desconfiança de Tòquio, el Japó portarà a terme una estratègia de compromís evasiu: d'una banda, es tracta d'encerclar (*to hedge*) la Xina augmentant les seves capacitats de defensa i potenciant la seua aliança amb els Estats Units per preparar-se davant un eventual atac de la Xina; de l'altra, el Japó proporciona a la Xina incentius polítics i econòmics com l'ajuda oficial, la inversió o la cooperació mediambiental i tecnològica. Aquesta estratègia de compromís implica, en definitiva, armar-se fins a les dents per estar preparats per si el drac desperta, però fer el mínim soroll possible per no desvetllar-lo.

En definitiva, com a conseqüència de la reconfiguració del sistema després de la Guerra Freda, així com una sèrie de canvis de la política domèstica japonesa, estem assistint a la transformació d'una diplomàcia que pretén abandonar la seua estratègia de *seiken bunri* (o separació de la política de l'economia) per avançar cap a una major implicació en l'activitat internacional. Tot seguit, descriurem els darrers esdeveniments rellevants en la política exterior japonesa de la postguerra freda.

Bibliografia

Per a una anàlisi amb més detall sobre l'estratègia *hedging* del Japó envers la Xina vegeu: Lluc López i Vidal; Àngels Pelegrín (2018). «Hedging Against China: Japanese Strategy towards a Rising Power». *Asian Security* (vol. 14, núm. 2, pàg. 193-211).

Bibliografia

Per estudiar els canvis de la política exterior japonesa en el primer període de postguerra freda vegeu Green, Michael (2001). *Japan's Reluctant Realism. Foreign Policy Challenge in an Era of Uncertain Power*. Nova York: Palgrave.

3.1. La guerra del Golf i els límits de la seua política de talonari

Amb la invasió iraquiana de Kuwait d'agost de 1990 i l'inici de la guerra del Golf, la diplomàcia japonesa constata que la doctrina Yoshida, pedra angular de l'estratègia de postguerra, començava a no ser útil per lluitar contra els desafiaments del sistema internacional. Davant de la demanda nord-americana d'una major contribució a la guerra, el Japó, que depèn en gran manera dels recursos energètics del Golf, va manifestar la impossibilitat de contribuir militarment a la guerra. En canvi, s'oferia a desemborsar una gran quantitat de diners. Tot i l'intent del govern japonès d'augmentar la seua contribució a la guerra, la Dieta Nacional (el Parlament Japonès) va bloquejar un projecte de llei per enviar tropes sota la bandera de les Nacions Unides i Tòquio va haver de jugar la carta de la contribució econòmica.

Malgrat l'assistència financera de 13.000 milions de dòlars, la comunitat internacional va restar importància a aquest gest i els Estats Units van acusar el Japó d'encarar la crisi amb una actuació típicament de *free-rider*, o de passar la patata calenta. L'11 de març de 1991 l'emir de Kuwait publicà una pàgina sencera en la major part de diaris nord-americans com *The Washington Post* o *The New York Times* en què expressava la seua gratitud envers les forces internacionals que havien possibilitat l'alliberació del país, sense fer ni una sola referència al Japó. La impressió que l'ajuda havia estat «massa petita» i havia arribat «massa tard» va portar a parlar de la «desfeta japonesa de 1991».

La **diplomàcia de talonari** durant la guerra del Golf va produir un neguit (el pobre paper que havia ocupat el Japó en la guerra) i una constatació: que la doctrina Yoshida havia resultat totalment inadequada per al nou entorn internacional. A partir d'aquest moment s'inicia un intens debat sobre com ha de contribuir el Japó a l'estabilitat i l'ordre internacional i, en qualsevol cas, si aquesta contribució ha d'implicar la modificació del seu ordenament jurídic i, en concret, de la seua Carta Magna.

Certament, els membres de les Nacions Unides estan obligats a acceptar les seves resolucions i portar-les a terme, però l'obligació de participar en les operacions de seguretat (fins i tot sota bandera blava) entra en contradicció directa amb la Constitució japonesa i el seu article 9. Conscient d'aquesta contradicció, el primer ministre Miyazawa Kiichi (1991-1993) va presentar un projecte de llei a la Dieta i va intentar arribar a un consens amb el màxim nombre possible de forces polítiques.

Després de molts intents, finalment, el 1993, els legisladors japonesos aproven la **Llei de cooperació per a operacions de manteniment de la pau internacional** (国連平和協力法案, *kokurenheiwa kyoryoku hōan*), gràcies a la qual el país podrà participar en missions amb bandera de les Nacions Unides. Aquesta llei representava sens dubte una reinterpretació molt laxa de la Constitució

japonesa. Ara bé, per minimitzar el risc que les Forces d'Autodefensa Japoneses es veiessin involucrades en un conflicte que suposés l'ús de la força, es van establir cinc condicions que s'havien de respectar sempre:

- 1) Les Forces no poden ser enviades a l'estranger si abans no hi ha una treva entre les parts del conflicte.
- 2) Les parts implicades en el conflicte han de donar el seu consentiment per al desplegament de les forces de manteniment de la pau (FMP) i la participació del Japó en aquestes.
- 3) Les Forces han de mantenir-se sempre imparcials i declinar prendre partit per cap de les parts.
- 4) L'ús de la força només serà emprat en cas de legítima defensa.
- 5) En cas que alguna d'aquestes condicions deixi de complir-se, el govern japonès haurà de retirar automàticament les tropes enviades.

A més d'aquestes cinc condicions, la Llei estableix que cada cop que el govern vulgui enviar tropes a l'estranger, la Dieta ha d'aprovar cadascun d'aquests desplegaments.

Malgrat totes aquestes limitacions, des d'aleshores i tal com mostra la taula següent, les Forces d'Autodefensa han estat presents en diferents indrets del planeta com Síria, Moçambic, Ruanda o Timor.

Lleis aprovades de la Dieta Nacional des de 1992 concernents a la seguretat del país

Nom de la llei o operació	Any d'aprovació	Àmbit d'actuació	Finalització
Llei per a la pau internacional	1992	Estableix les condicions per a l'enviament de les Forces d'Autodefensa	Vigent
Operació de pau de les Nacions Unides a Angola	1992	Observadors electorals	1992
Operació de pau de les Nacions Unides a Cambodja	1992	Participació en els Acords de Pau Enviament d'observadors electorals	1993
Operació de pau de les Nacions Unides a Moçambic	1993	Observadors electorals	1995
Operacions d'ajuda humanitària a Ruanda	1994	Missió d'ajuda humanitària	1994
Operació de pau de les Nacions Unides a El Salvador	1994	Observadors electorals	1994
Operacions de pau de les Nacions Unides als alts del Golan	1996	Síria-Israel	-
Llei sobre mesures especials antiterroristes	2001	Mesures per a combatre el terrorisme internacional: enviament de 5 vaixells, 8 avions i una tropa de 1.380 soldats a l'oceà Índic	Començaments de 2010

Nom de la llei o operació	Any d'aprovació	Àmbit d'actuació	Finalització
Llei sobre mesures per a assegurar la pau i la seguretat en situacions en àrees circumdants al Japó	1999	Mesures per a combatre amenaces a la seguretat del Japó	Vigent
Operació de pau de les Nacions Unides a Timor-Leste	1999	Missions d'ajuda humanitària Supervisió de les eleccions	2004
Mesures especials d'assistència a la reconstrucció de l'Iraq	2003	Enviament de tropes per a la reconstrucció d'Iraq	2004

Font: Autor a *Anuari Àsia-Pacífic 2006 (2007)*. Fundació CIDOB. Barcelona: Casa Àsia i Real Instituto Elcano

3.2. L'evolució de l'estratègia de seguretat japonesa en l'ordre de postguerra: la musculació de les Forces d'Autodefensa

Una de les manifestacions d'aquesta voluntat de reincorporar-se com a membre de primer ordre en el sistema internacional ha estat la musculació de les seves Forces d'Autodefensa. Segons l'argument tradicional realista, quan un país es converteix en un gran poder econòmic, amb el temps aquest també voldrà esdevenir una potència militar. Durant la Guerra Freda, i com a conseqüència del seu passat imperialista i la seua condició de país vençut, el Japó ha estat l'excepció que confirmava la regla. Ara bé, des de la dècada dels noranta, diferents polítics japonesos –entre ells primers ministres– han declarat la intenció de construir unes Forces d'Autodefensa que estiguin en concordança amb el poder econòmic del país. A més, clamen que el Japó pugui formar part de les forces multilaterals en qualsevol conflicte que requereixi la participació del Japó.

En primer lloc, hem d'observar els canvis introduïts en els documents oficials sobre la doctrina de seguretat del país. Sobre la base del document del Programa Nacional de Defensa de 1976 s'han realitzat cinc revisions, l'any 1995, 2004, 2010, 2013 i 2018, amb la intenció d'adaptar l'estructura de defensa a les noves necessitats de la postguerra freda. En la primera revisió s'afirmava que l'entorn de seguretat de la dècada dels noranta ja no responia a una lògica bipolar i que el Japó havia de fer front a diversos problemes com els de la península coreana, el desafiament que representa la reemergència de la Xina o la proliferació d'armes de destrucció massiva. A més, en el document es recomanava que el Japó estenyés la seua aliança amb els Estats Units i que a més augmentés l'activitat de les seves forces de defensa.

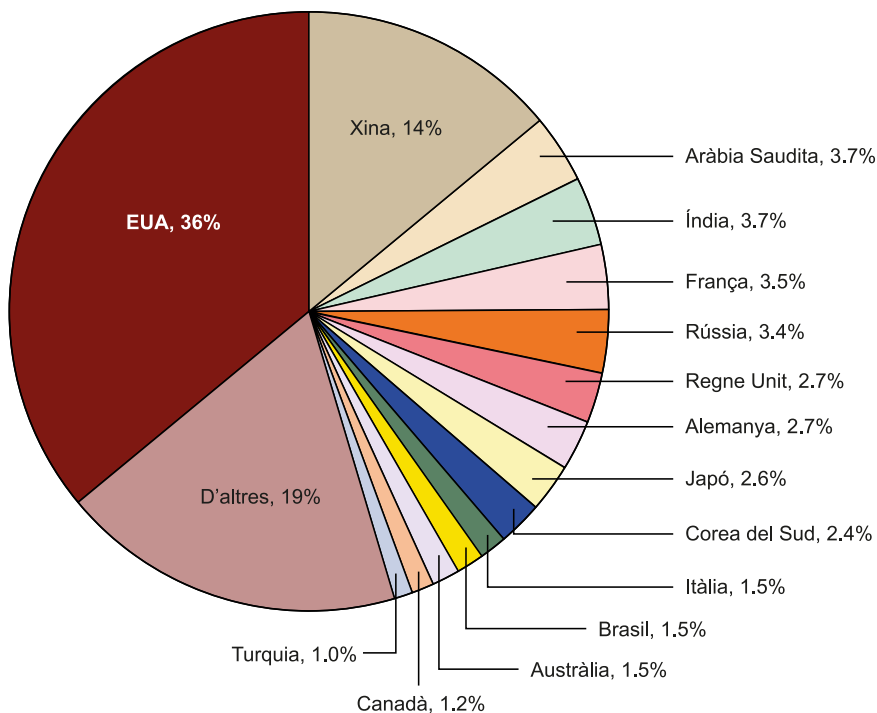
En posteriors revisions, a més de mantenir la major part de les assumpcions del document anterior, s'han identificat com a noves amenaces la provocació constant amb míssils balístics per part de Corea del Nord i la necessitat de desenvolupar un sistema de defensa de míssils balístics (DMB). A més, aposta per la creació d'una força de defensa «efectiva, flexible i multifuncional» per respondre a les noves amenaces i procurar una major interoperabilitat amb els americans.

Enllaç

Per analitzar els diferents programes de defensa nacional, vegeu l'enllaç següent: https://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

Juntament amb els canvis introduïts en les estratègies oficials, és interessant observar una altra dada reveladora. El pressupost de defensa, com hem explicat, s'ha vist limitat des de 1976 per un principi introduït pel primer ministre Miki Takeo, segons el qual la despesa militar no havia d'excedir en cap cas l'1 per cent del total del valor del PIB. Com ens indica el gràfic següent, malgrat aquesta limitació, el pressupost nominal en **defensa** no ha deixat de créixer en la dècada dels noranta i en els darrers anys ha esdevingut una de les forces més poderoses només pel darrere dels Estats Units, el Regne Unit, França o la Xina.

Despesa militar global el 2018

Font: SIPRI

Pel que fa a la composició de les Forces d'Autodefensa, l'any 2019 estaven integrades per un total de 247.000 persones, repartides entre l'armada de terra, marina i aire, a més de 56.000 reservistes. A aquestes xifres cal afegir els gairebé 50.000 soldats nord-americans desplegats de forma permanent al Japó, especialment a les illes d'Okinawa, tal com hem vist en el primer apartat del mòdul.

A més del nombre d'efectius de què disposen les Forces d'Autodefensa, el país posseeix un arsenal variat que constantment es va modernitzant i actualitzant, fet que el converteix en un dels exèrcits més desenvolupats des del punt de vista tecnològic. A tall d'exemple, un submarí té una vida mitjana de quinze anys, molt curta si la comparem amb la d'altres països.

3.3. L'aliança amb els Estats Units

Com hem apuntat en la introducció, l'element clau en la nova diplomàcia japonesa de la postguerra freda continua essent l'eix Washington-Tòquio. Tot i els dubtes inicials sobre si l'aliança sobreviuria al final de la bipolaritat, aviat

ambdós països esvairien qualsevol dubte sobre la fortalesa d'aquesta relació que, segons l'exprimer ministre Nakasone, és com un «portaavions que no es pot enfonsar».

Més enllà de les declaracions, el cert és que els Estats Units són encara l'aliat més fidel de Tòquio. Per als nord-americans, el Japó continua essent l'**eix central** del seu sistema d'aliances bilaterals al continent asiàtic, tot i que desitja reduir les asimetries existents en la cooperació militar. Dit en uns altres termes, els nord-americans desitgen una major implicació del Japó en operacions conjuntes de seguretat tant regionals com globals. Per al Japó, els Estats Units actuen d'avaladors per aconseguir la normalitat que estan buscant durant tot el període de postguerra i per això l'aliança els permet afrontar amb determinació les principals amenaces a la seguretat japonesa, especialment Corea del Nord i la Xina.

A més de les ja esmentades revisions del Programa de Defensa Japonès, la resposta oficial nord-americana per reforçar l'aliança de seguretat ve de la mà de l'«East Asian Strategic Review», que, com hem analitzat en la primera secció, es coneix amb el nom d'informe Nye. El document aposta per la revitalització de l'aliança com a pedra angular de l'estratègia de seguretat a l'Est asiàtic i mira d'adaptar-la a les intencions dels japonesos de revisar la seua política de seguretat amb una major participació de les Forces d'Autodefensa.

La materialització d'aquesta coordinació militar entre ambdós països la trobem en la creació d'un sistema de defensa antimíssils. Després que Corea del Nord llancés míssils Taepodong-1, els dos governs decideixen col·laborar per establir un escut de míssils que fos capaç de repel·lir atacs nord-coreans, però també, encara que oficialment no s'expliciti, míssils xinesos.

A més, la Dieta japonesa ha aprovat una sèrie de lleis per facilitar l'actuació de les Forces d'Autodefensa a l'exterior i, especialment, per donar cobertura militar a les aliances *ad hoc* nord-americanes per lluitar contra el terrorisme internacional. Tant la Llei sobre mesures especials antiterroristes (2001), la Llei sobre mesures per assegurar la pau i la seguretat en situacions en àrees circumdants al Japó (1999) i les mesures especials d'assistència a la reconstrucció de l'Iraq (2003) suggereixen que el Japó està intensificant l'aliança militar amb els Estats Units, tant en l'àmbit regional com global, i s'està convertint en un aliat perfecte que proporciona no només suport diplomàtic a les iniciatives nord-americanes, sinó també ajuda logística i defensiva per contribuir a consolidar l'anomenat Arc d'Inestabilitat, que va des de l'Orient Mitjà, passant per l'Àsia central i l'oceà Índic, fins al mar del Japó.

Amb l'administració Koizumi, Abe, Fukuda, Asō, Hatoyama i Kan, el Japó, a més de ser aquest portaavions que descrivia Nakasone, és un fidel aliat que ha començat a participar activament en les coalicions multinacionals per conver-

tir les amenaces contra els interessos de seguretat «comuns» –sovint paral·lels als nord-americans– allà on sigui necessari, com per exemple l'Afganistan, l'oceà Índic o l'Iraq.

La darrera llei rellevant en matèria de seguretat aprovada per la Dieta Nacional ha estat la proposta estrella del primer ministre Shinzo Abe, la **Llei de la pau i la seguretat** (2015), legislació que, malgrat el nom, permet a les Forces d'Autodefensa participar militarment en conflictes fora del país, i que no estan estrictament vinculats amb la seva autodefensa individual, sinó col·lectiva. Atès que la Constitució no permet aquest tipus d'operacions en no reconèixer-li la capacitat de resoldre les controvèrsies internacionals per mitjà de l'ús de la força, els legisladors japonesos han interpretat que el Japó sí que té reconegut el seu dret a l'autodefensa col·lectiva reconeguda a la Carta de les Nacions Unides en el seu article 51.

Article 51 de la Carta de les Nacions Unides

Cap disposició d'aquesta Carta no ha de perjudicar el dret inherent de legítima defensa, individual o col·lectiva, en cas d'un atac armat contra un membre de les Nacions Unides fins que el Consell de Seguretat hagi pres les mesures necessàries per al manteniment de la pau i de la seguretat internacionals. Les mesures preses pels membres en l'exercici d'aquest dret de legítima defensa seran comunicades immediatament al Consell de Seguretat i no han d'afectar en cap sentit l'autoritat i la responsabilitat que el Consell de Seguretat té, en virtut de la present Carta, d'emprendre en qualsevol moment les accions que estimi necessàries a fi de mantenir o restablir la pau i la seguretat internacionals.

Malgrat tot, no tothom veu amb els mateixos ulls aquestes excel·lents relacions. Segons alguns autors, el fet que en l'àmbit de la seguretat hi hagi una gran entesa no significa que necessàriament els interessos globals i regionals coincideixin en tots els casos. El cas nord-coreà, com veurem a continuació, n'és un exemple. Com s'ha afirmat en relació amb l'aliança militar i diplomàtica entre els Estats Units i el Japó, aquesta és *dōshō imu*, això és, com si es tractés de dos amants que comparteixen un mateix llit, però que tenen diferents somnis.

3.4. El problema nord-coreà

Com afirmàvem amb anterioritat, el règim nord-coreà s'ha convertit formalment en l'amenaça més gran a la seguretat del Japó, i els assajos nuclears de 2006 marquen el punt més àlgid en unes relacions que estan deteriorant-se des de la dècada dels noranta.

En els anys posteriors a la fi de l'ordre bipolar, el govern japonès va dur a terme una sèrie d'estratègies de compromís –*engagement*– amb el règim nord-coreà per normalitzar unes relacions tradicionalment tenses. Després de dos anys d'increment de l'ajuda oficial al desenvolupament, l'any 1993 esclata la primera crisi de Corea del Nord amb la comunitat internacional després que Pyongyang denegues l'entrada dels inspectors de l'Agència Internacional de l'Energia Atòmica per verificar que no estava utilitzant la planta nuclear de Yongbyon, al nord de Pyongyang, per produir armes nuclears.

Nota

Legítima defensa o autodefensa com a sinònims.

El primer ministre Shinzo Abe explicant els avantatges de la legislació sobre pau i seguretat, 2015

La crisi va acabar amb la promesa nord-americana de proporcionar dos reactors d'aigua lleugera a canvi que Corea del Nord renunciés a desenvolupar programes d'armament nuclear. Per la seua banda, el Japó va oferir tota una sèrie d'incentius econòmics per dissuadir Corea del Nord de les seves ambicions nuclears, i fou un dels creadors de l'organisme encarregat de gestionar la construcció d'aquests reactors d'aigua lleugera: l'Organització de Desenvolupament de l'Energia a la península de Corea (KEDO en anglès).

El 1993, el govern nord-coreà va fer unes proves de llançament dels míssils Nodong-1 al mar del Japó i va deixar al descobert l'amenaça que suposava que una part important del territori japonès estigués exposada a l'atac de míssils balístics de Corea del Nord. El llançament de míssils Taepodong-1 sobre espai aeri japonès el 1998 tornava a enterbolir les relacions entre ambdós països, i de nou revelava la vulnerabilitat del sistema de defensa japonès. L'any següent al *Taepodong shock*, alguns vaixells nord-coreans «sospitosos» entraven en aigües japoneses i les Forces d'Autodefensa acabaven responnent amb foc. L'incident, tot i que no va arribar a més, va causar un gran impacte en l'opinió pública del país, que va percebre com l'amenaça nord-coreana era més creïble que mai.

Amb l'arribada de Koizumi al govern i la seua històrica visita a Pyongyang el setembre de 2002, semblava que s'albirava un canvi d'estratègia envers Corea del Nord. Kim Jong-il admetia públicament que el seu país havia portat a terme una sèrie de segrestos de ciutadans japonesos per part d'agents nord-coreans amb la intenció que aquests servissin com a instructors de japonès al servei d'espionatge. Koizumi, aleshores acompanyat del negociador dels segrestos, el futur primer ministre Abe Shinzo, no va poder arrencar cap compromís sobre el retorn de tots els segrestats i cap al final de 2002 es va produir la ruptura en les negociacions de normalització de la relació entre els dos països.

Opinió ciutadana sobre l'enduriment de les sancions a Corea del Nord després del llançament de míssils nord-coreans

Les sancions són massa severes	5%
Les sancions són apropiades	50%
Les sancions haurien de ser més severes	36%
No ho sap	9%

Font: Nikkei, octubre del 2006

Com mostra el quadre anterior, el *rachijiken* (o el tema dels segrestos de japonesos) ha despertat l'antipatia de bona part de l'opinió pública. Tant el tema dels segrestos com la retirada del Tractat de no-prolifерació (2006) o les declaracions de 2006 i de 2009, assegurant que Pyongyang pensava continuar amb el programa d'enriquiment d'urani, han provocat que la societat japonesa s'hagi mostrat partidària d'endurir la postura del govern japonès en relació amb el règim de Kim Jong-il.

Ben atents al cas iraquetà i afganès, el règim de Kim Jong-il i posteriorment Kim Jong-Un, ha optat diverses vegades per jugar la carta de l'amenaça nuclear per no córrer la mateixa sort que Saddam Hussein o el règim dels talibans. En les últimes negociacions del *Six-party talks* per evitar que Corea del Nord utilitzi aquesta carta, el grup ha donat llum verda a una iniciativa amb la qual es pot reconduir la situació, però la principal debilitat del grup és que la postura de cada país varia considerablement. D'una banda, la Xina, Corea del Sud i Rússia són partidàries d'una aproximació de compromís pacífic al problema coreà i no desitgen imposar sancions econòmiques a Corea del Nord, fins i tot després de conèixer l'assaig nuclear d'octubre de 2006. De fet, coincideix que aquests tres països comparteixen frontera amb Corea del Nord i temen, per tant, que les sancions econòmiques produeixin un èxode massiu de refugiats que podrien arribar fins a aquests països.

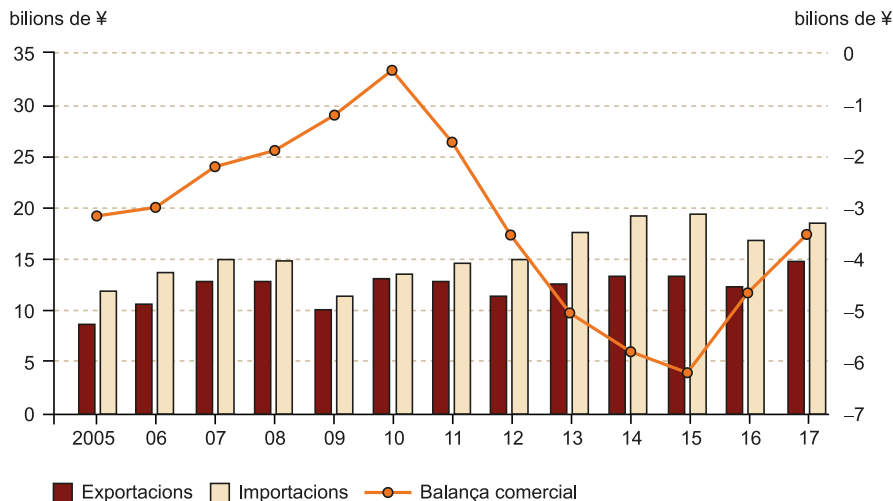
El Japó i els Estats Units, per la seua banda, són partidaris d'aplicar mesures de contenció que van des de l'ús de la força fins a les sancions econòmiques. Ja el 2005, els nord-americans van imposar sancions de tipus financer a un banc situat a Macau acusat de blanquejar diners dels dirigents nord-coreans, gest que va ser aplaudit per les autoritats japoneses. Aquestes mantenen que la societat internacional hauria d'establir totes les sancions econòmiques necessàries per obligar Corea del Nord a desistir del seu xantatge nuclear.

3.5. Les relacions amb la Xina durant la postguerra freda

Com ja hem suggerit durant tot el mòdul, una de les qüestions fonamentals a les quals la diplomàcia japonesa ha de fer front en aquest nou ordre internacional és l'emergència de la Xina en l'escenari internacional. En un inici, la disminució de les tensions ideològiques a l'est asiàtic –un cop desapareguda la Unió Soviètica– el compromís xinès d'abraçar els principis capitalistes i les regles de joc de la majoria de les institucions econòmiques, així com la política d'aproximació i de compromís (*engagement*) amb la Xina per part de l'administració Clinton, feien preveure una millora en les relacions sinojaponeses.

Una de les característiques de les relacions entre la Xina i el Japó durant aquest període ha estat l'enorme interdependència de les seves economies. La Xina s'ha acabat convertint el 2002 en el principal soci comercial del Japó, per davant fins i tot dels Estats Units o la UE. De fet, la major part dels especialistes estan d'acord a afirmar que la recuperació de l'economia japonesa, en fase de creixement des de 2002 i fins al 2008, és en bona part gràcies a la seva relació amb la Xina.

Evolució del comerç entre el Japó i la Xina

Font: Nippon.com

El Japó ha sabut treure profit dels avantatges que suposa deslocalitzar les seves empreses a la Xina, amb una normativa laboral molt més laxa i amb uns costos de producció baixos, a més d'una mà d'obra abundant i barata. El mercat xinès s'ha convertit en un gran atractiu per a les empreses japoneses, àvides d'oferir els seus productes a una pujant classe mitjana de gran poder adquisitiu. Com a conseqüència d'aquesta major interdependència, la inversió japonesa a la Xina s'ha multiplicat en els darrers anys.

A tall d'exemple, mentre que l'any 1992 existien a la Xina 42 factories d'electrònica japoneses, l'any 1999 aquesta xifra havia augmentat ja a 264. Per la seva banda, la Xina ha gaudit durant tot aquest període de l'ajuda oficial al desenvolupament japonesa, pedra angular de la política de compromís amb la Xina durant els primers anys de la postguerra freda. Tradicionalment aquesta ajuda ha estat entesa per part de Beijing com a part de la compensació japonesa pels problemes causats durant la guerra amb la Xina.

Per al Japó, en canvi, l'assistència econòmica ha ajudat al desenvolupament de l'Imperi del Centre com a potència. Com ha quedat demostrat, una Xina reeixida en el terreny econòmic no només és una base d'apuntament de l'economia japonesa, sinó que també contribueix a l'estabilitat social i política del gegant asiàtic. Una crisi econòmica o social a la Xina podria tenir unes conseqüències tan negatives per al Japó que els seus polítics desitgen evitar-la tant sí com no.

Aquesta lluna de mel entre els dos països es va representar simbòlicament en la visita que l'emperador Akihito i l'emperadriu Michiko van realitzar l'any 1992 a la Xina després de la Segona Guerra Mundial. En el seu discurs, meticulosament estudiat per la diplomàcia japonesa, l'emperador expressava el seu gran dolor per l'enorme patiment produït pel Japó durant la Segona Guerra Mundial i manifestava el seu profund remordiment (反省, *hansei*) per aquest fet.

Amb tot, malgrat la bona voluntat de normalitzar les seves relacions diplomàtiques i les excel·lents relacions econòmiques i comercials entre dues economies cada cop més complementàries, des de 1995 hi ha hagut un augment en la tensió de les relacions polítiques entre ambdós països motivat per diferents esdeveniments. En primer lloc, hi ha el **problema de la història** (歴史の問題, *rekishinomondai*). Tot i que el problema es remunta a 1982, quan van ser publicats alguns manuals escolars d'història on es maquillava el passat imperial del país, és l'any 1995 quan torna a sorgir una nova campanya per tota la Xina sobre la responsabilitat japonesa en la massacre de Nanjing. Des d'aleshores, cada cop que s'ha publicat un nou manual revisionista sobre els fets passats durant la Segona Guerra Mundial, s'ha produït una onada de sentiment anti-japonès arreu de la Xina que ha provocat més d'una tensió diplomàtica.

El problema dels manuals de text s'ha agreujat amb les visites que el primer ministre Koizumi va realitzar des de 2001 fins a 2006 al **santuari de Yasukuni**. El santuari, a més de ser un dels edificis més emblemàtics de la religió sintoista, ha estat des de l'era Meiji fins a 1945 el lloc de pregària per als esperits de les ànimes caigudes en combat.

Ara bé, a partir de l'any 1978 es van començar a venerar, juntament amb els milions de soldats morts en combat, els esperits de catorze persones que van ser qualificades de criminals de guerra del tipus A en els coneguts Judicis de Tòquio. El primer ministre Nakasone va fer una primera visita l'any 1985 al temple, que va ser interpretada pel govern xinès com una legitimació per a les accions d'uns criminals que havien provocat tant de mal al poble xinès, i les manifestacions en contra de la visita es van estendre per tot el país. Després que Nakasone rectificqués i declarés el mateix any 1986 que no tornaria a visitar el temple, només Hashimoto Ryuutarò, l'any 1996, i Koizumi Jun'ichirou i Shinzo Abe, a partir del 2001, han visitat Yasukuni en qualitat de primers ministres.

Koizumi, en els mesos posteriors a la presa de poder del seu càrrec, declarava la intenció de visitar aquest santuari cada agost durant els anys que fos primer ministre. Aquesta promesa, que es va complir finalment, va crear un gran trasbals en aquells països que van sofrir els efectes de l'imperialisme japonès, especialment Corea del Sud i la Xina, que van manifestar el seu rebuig a aquests actes.

Davant dels fets, el govern japonès admet haver arribat a una situació d'*apology fatigue*. Després de les excuses expressades per l'emperador Akihito i per la Declaració Murayama de 1995, la postura japonesa és que ja s'han demanat prou excuses per uns fets que van ocórrer fa més de cinquanta anys. En canvi, el govern xinès creu que aquest revisionisme històric és un símptoma més de l'actitud ultranacionalista de la classe política japonesa majoritària i que emmetzina les relacions entre ambdós països.

El primer ministre Koizumi visitant el temple sintoista de Yasukuni, 2006

Enllaç

Per veure la Declaració Murayama, aneu al següent enllaç:

<https://www.mofa.go.jp/announce/press/pm/murayama/9508.html>

Però la tensió més forta entre ambdós països seria provocada per la crisi de les relacions a l'estret de Taiwan. De 1995 a 1996, la Xina va conduir una sèrie d'exercicis de **llançament de míssils** a l'estret de Taiwan, a més de proves nuclears per intimidar, en part, el candidat proindependentista Lee Teng-hui a les eleccions presidencials que havien de tenir lloc a Taiwan al març de 1996. La reacció a aquest llançament no es va fer esperar, i els Estats Units van enviar dos portaavions a l'estret per transmetre un missatge clar a la Xina, que Washington no acceptaria una unificació a la força de l'illa de Taiwan. Pocs dies després el govern japonès va admetre que míssils xinesos havien sobrevolat seixanta quilòmetres de la zona econòmica exclusiva al voltant d'Okinawa. Aquest incident posava en relleu que, en cas d'invasió de Taiwan per part de la Xina, el Japó havia de preparar-se per lluitar contra una eventual invasió de les illes d'Okinawa, possibilitat que no feia més que consolidar l'aliança militar amb els Estats Units.

A més d'aquest incident, el mateix any 1996 va esclatar la crisi de les illes Senkaku (尖閣諸島), com vam veure anteriorment. Es tracta d'un conjunt de vuit illots inhabitable però amb un gran interès geopolític i especialment econòmic, després que es demostrés l'any 1968 que hi havia reserves importants de petroli. La sobirania de les illes, situades en una zona intermèdia entre la Xina, Taiwan i el Japó, és reclamada per tots tres països, que no han aconseguit arribar encara a cap acord. La crisi es va produir després que al juliol de 1996 un grup de seguidors ultranacionalistes japonesos construïssin un far en una de les illes. Aquesta acció va desfermar la ira de les autoritats xineses i taiwaneses, i des d'aleshores s'han succeït les accions simbòliques per reclamar la seva sobirania, com l'alçament de banderes xineses i taiwaneses o la incursió de vaixells xinesos a prop de les costes de les illes.

Exercicis d'autoavaluació

1. Les teories de la pau democràtica afirmen que...

- a) La interdependència econòmica i les institucions de cooperació disminueixen la probabilitat que ocorrin conflictes
- b) La bipolaritat de la Guerra Freda produí estabilitat en l'ordre internacional
- c) El col·lapse de la bipolaritat de la Guerra Freda deixà al descobert conflictes ètnics anteriorment amagats
- d) L'ascens de la Xina provocarà un canvi en l'ordre de la postguerra freda

2. Els acords de Bretton Woods...

- a) Establiren l'euro com a moneda de referència
- b) Donaren origen a l'ordre econòmic capitalista de postguerra
- c) Donaren origen al Banc Asiàtic de Desenvolupament
- d) Foren una de les causes de la Pax Americana

3. Sota el model de *hub-and-spoke*...

- a) La Xina exercia control sobre els seus aliats
- b) L'aliança entre els Estats Units i Austràlia fou la més rellevant
- c) Els Estats Units van aliar-se amb Indonèsia
- d) Es crearen aliances bilaterals asimètriques entre els Estats Units i alguns països asiàtics

4. L'informe Nye...

- a) Fou redactat durant la presidència de George H. W. Bush
- b) Destacava l'aliança amb el Japó com la més important dels Estats Units
- c) Sol·licitava una retirada esglaonada dels soldats estatunidencs desplegats a l'Àsia oriental en els següents dos anys
- d) Es coneixia habitualment com The National Security Strategy

5. L'administració de George W. Bush...

- a) Tingué un marcat caràcter realista en la política exterior
- b) Va aconseguir que el Japó enviés tropes per a la reconstrucció d'Iraq
- c) Va fomentar la lluita contra el terrorisme, la qual cosa donà lloc a disputes amb països com la Xina
- d) Fomentà una política econòmica proteccionista

6. En la declaració d'Obama de 2011, l'expressió "*pivot to Asia*" feia referència a...

- a) Aplicar l'*smart power* a Àsia
- b) Ressituar l'Orient Mitjà al centre de la política exterior dels Estats Units
- c) Reforçar les aliances amb les potències asiàtiques i comprometre's a aprovar el TPP
- d) Totes les respostes anteriors són certes

7. Quina de les següents afirmacions **no** és una acció de l'administració Trump?

- a) La imposició d'aranzels a la Xina
- b) La retirada dels Estats Units del TPP
- c) La revisió del Tractat de Seguretat amb el Japó
- d) La imposició d'aranzels al Japó

8. Quina de les següents afirmacions **no** és un problema de mantenir les USEJ a Okinawa?

- a) Els ingressos econòmics derivats de mantenir les bases americanes
- b) Els eventuals accidents de vehicles aeris
- c) La contaminació acústica causada per les bases militars que es troben a prop dels nuclis urbans

d) Les agressions sexuals i atacs violents a ciutadans japonesos per part de les tropes americanes

9. Quina de les següents afirmacions **no** és certa:

- a) El marc de cooperació militar entre els Estats Units i Corea del Sud és el Tractat de Defensa Mútua de 1953
- b) El THAAD és un sistema antimíssils balístics d'origen americà que s'està instal·lant a Corea del Sud
- c) Les tropes estatunidenques i coreanes del sud realitzen exercicis militars conjunts de manera regular
- d) Totes les respostes anteriors són incorrectes

10. Quant a les capacitats militars de la Xina, podem afirmar que...

- a) La Xina ha esdevingut la segona potència mundial en despesa militar
- b) Organismes com SIPRI creuen que la despesa militar real supera àmpliament les dades oficials reportades per la Xina
- c) La Xina està implementant diferents iniciatives per millorar el control aeri, marítim i del ciberespai
- d) Totes les respostes anteriors són certes

11. Sobre les capacitats de la Xina, podem afirmar que...

- a) La Xina posseeix 11 portaavions
- b) La Xina és una potència nuclear des de 1948
- c) La Xina és la primera potència econòmica si es calcula el PIB en Paritat de Poder Adquisitiu
- d) La Xina encara no ha iniciat la seva modernització en matèria de ciència i tecnologia

12. Quina de les següents afirmacions defineix millor la visió realista sobre l'ascens de la Xina?

- a) La Xina utilitzarà la seva influència per reformar les institucions i les normes del sistema internacional
- b) Es produirà desconfiança entre els Estats Units i la Xina
- c) La Xina erosionarà la prevalença sistèmica dels Estats Units
- d) Totes les respostes anteriors són certes

13. De la situació en què la potència en ascens i l'hegemònica es troben en un rumb que pot donar lloc a una guerra per l'hegemonia se'n diu:

- a) Trampa de la interdependència
- b) Trampa de Tucídides
- c) Trampa constructivista
- d) *Buck-passing*

14. Quina de les següents afirmacions **no** es correspon amb la visió liberal?

- a) La guerra entre les grans potències pot evitar-se perquè la Xina està incrementant la seva interdependència econòmica amb els Estats Units i la Unió Europea
- b) La guerra entre les grans potències pot evitar-se perquè la Xina és membre de les principals organitzacions internacionals que ordenen l'actual sistema internacional
- c) La guerra entre les grans potències pot evitar-se perquè la Xina està incrementant les seves capacitats militars
- d) La guerra entre les grans potències pot evitar-se perquè la Xina cedirà a la pressió social i econòmica i esdevindrà una democràcia

15. Segons alguns autors de caire més constructivista...

- a) A l'Àsia oriental, la pau s'ha assolit tradicionalment sota un ordre regional jeràrquic
- b) L'ascens de la Xina comportarà un ordre regional estable

- c) L'ascens de la Xina donarà lloc a un ordre regional basat en el reconeixement de la Xina com a líder regional
- d) Totes les respostes anteriors són certes

16. Quina de les següents afirmacions **no** és un tret de la política exterior japonesa de la postguerra freda?

- a) El compromís amb l'estratègia de seiken bunri
- b) L'enfortiment de l'aliança amb els Estats Units
- c) La justificació, sobre la base de l'interès nacional, del comportament japonès en matèria de política exterior
- d) La major asianització de la política exterior japonesa

17. En quin dels següents casos s'ha implementat la diplomàcia de talonari?

- a) La contribució del Japó a la guerra del Golf
- b) La contribució del Japó a la guerra d'Iraq
- c) La contribució del Japó a la guerra d'Afganistan
- d) La contribució del Japó a la guerra del Vietnam

18. Quina de les següents afirmacions **no** es refereix al procés de musculació de les FAD?

- a) Es revisa l'estratègia de defensa del Japó per adequar-la a les condicions de la postguerra freda
- b) S'apostà per crear unes FAD efectives, flexibles i multifuncionals
- c) S'incrementà el pressupost japonès en defensa
- d) S'allargà al màxim la vida útil de l'arsenal militar

19. Quina de les següents afirmacions **no** és certa?

- a) Des de la postguerra freda, el Japó i els Estats Units han cooperat assíduament per fer front a amenaces comunes de seguretat
- b) El Japó només s'ha reconegut el dret a la legítima defensa individual
- c) Corea del Nord és la principal amenaça del Japó
- d) La postura respecte a Corea del Nord dels països que conformen el *six-party talks* no és unànime

20. Quina de les següents afirmacions **no** defineix la relació del Japó amb la Xina durant la postguerra freda?

- a) Un dels motius del creixement econòmic del Japó abans de la crisi financera global de 2008 té, en part, origen en la interdependència amb la Xina
- b) L'AOD japonesa era entesa per la Xina com una compensació pels danys causats durant la guerra del Pacífic
- c) Han augmentat les discrepàncies diplomàtiques entre el Japó i la Xina
- d) L'«*apology fatigue*» fa referència a les nombroses disculpes que el Japó ha demanat a la Xina pel seu comportament durant la Guerra Freda

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. a

2. d

3. d

4. b

5. b

6. c

7. c

8. a

9. d

10. d

11. c

12. d

13. b

14. c

15. d

16. a

17. a

18. d

19. b

20. d

Bibliografia

Beeson, Mark; Stubbs, Richard (eds.) (2012). *Routledge Handbook of Asian Regionalism*. Nova York: Routledge.

Berger, T. U.; Mochizuki, Mike; Tsuchiyama, Jitsuo (2007). *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*. Boulder: Lynne Rienner Publishers / Japan Forum on International Relations.

Berkofsky, Axel (2011). *Japanese Security and Defense Policies: Trends, Threat Perceptions and Prospects*. Estocolm: Institute for Security and Development Policy.

Breslin, Shaun (2010). *Handbook of China's International Relations*. Londres: Routledge.

Castillo, Just (2019). *Introduction to East Asian Politics - East Asia in World Politics*. Barcelona: Editorial UOC.

Christensen, Thomas (2015). *The China Challenge: Shaping the Choices of a Rising Power*. Nova York: W. W. Norton.

Connors, M. K.; Davison, Rémy; Dosch, Jörn (2018). *The New Global Politics of the Asia-Pacific*. Londres: Routledge.

Dobson, Hugo (2016). «Is Japan Really Back? The 'Abe Doctrine' and Global Governance». *Journal of Contemporary Asia* (vol. 47, núm. 2). ISSN: 0047-2336

Feng, Huiyun; He, Kai; Yan, Xuotong (2019). *Chinese scholars and foreign policy: debating international relations*. Londres: Routledge.

Friedberg, A. L. (2011). *A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia*. Nova York: W. W. Norton.

Fukuyama, Francis (1992). *El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona: Planeta.

Hook, Glenn D.; i altres (2012, 3a ed.). *Japan's International Relations: Politics, Economics and Security*. Nova York: Routledge.

Hughes, Christopher W. (2017). «Japan's Strategic Trajectory and Collective Self-Defense: Essential Continuity or Radical Shift?». *The Journal of Japanese Studies* (vol. 43, núm. 1, pàg. 93-126). ISSN 15494721.

Krauthammer, Charles (1991). «The Unipolar Moment». *Foreign Affairs* (vol. 7, núm. 1, pàg. 23-33). Nova York: Council on Foreign Relations.

Lanteigne Marc (2019). *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. Londres: Routledge.

López i Vidal, Lluc (2011). *La política exterior y de seguridad japonesa*. Barcelona: Editorial UOC.

McDougall, Derek (2016, 2a ed.). *Asia Pacific in World Politics*. Londres: Lynne Rienner Publishers.

Mearsheimer, J. (2010). «The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia». *The Chinese Journal of International Politics* (vol. 3, núm. 4). ISSN: 1750-8916.

Smith, Sheila A. (2015). *Intimate Rivals: Japanese Domestic Politics and a Rising China*. Nova York: Columbia University Press.

Yahuda, Michael (2019, 4a ed.). *The International Politics of the Asia-Pacific*. Nova York: Routledge.

Journals acadèmics

Asia Pacific Review

Asian Security

Asian Perspective

Asian Journal of Political Science

Asian Studies Review

Asian Survey

Australian Journal Of Chinese Affairs

Australian Journal of International Affairs

Berkeley Research Journal on South and Southeast Asia (BRJSS)

China Quarterly

China Review International

China Strategic Review

Chinese Journal of International Law

Columbia East Asian Review

Contemporary Southeast Asia

Current Politics and Economics of Asia [formerly Current Politics and Economics of Japan]

Diplomatic History

East Asian Review

Europe-Asia Studies

European Journal of East Asian Studies

Foreign Affairs

Foreign Policy Analysis (FPA)

Global Change, Peace & Security (Routledge)

Harvard Asia Pacific Review International

Harvard Journal of Asiatic Studies

Hitotsubashi Journal of Law and Politics

International Affairs

International Relations of the Asia-Pacific

International Security

Japan Forum. The International Journal of Japanese Studies

Japan Review of International Affairs

Japanese Journal of Political Science

Journal of Japanese Studies

Journal of East Asian Studies

Journal of Southeast Asian Studies

The Journal of Asian Studies

Journal of Contemporary China

Journal of International and Area Studies

Journal of the Royal Asiatic Society

Korean Journal of Defense Analysis

Security Studies

Southeast Asian Affairs

The China Quarterly

The Chinese Journal of International Politics

The International Journal of Asian Studies

The National Interest

The Pacific Review (Routledge)

Pacific Focus

The Washington Quarterly

World Politics

Podcasts

Asian Studies Centre podcast. University of Oxford.

Asia Unbound. Council on Foreign Relations.

International Affairs Podcast. Chatham House.

UCLA Burkle Center for International Relations. UCLA. (Requires third-party iTunes software)

Asia. Center for Strategic and International Studies CSIS. (May require third-party iTunes software)

DiploPod. Carnegie Endowment for International Peace. (Requires third-party iTunes software)

Asia and the Pacific. Australian National University ANU.

Asia & China podcast. European Council on Foreign Relations ECFR.eu

Altres recursos

Asian politics and economics (general):

- BBC News Asia-Pacific Section
- Far Eastern Economic Review
- Asiaweek
- International Herald Tribune

Japó

- The Japan Times
- Asahi Shimbun
- Yomiuri Shimbun

Corea del Sud

- The Korean Times
- The Korea Herald

Corea del Nord

- KCNA

Xina i Taiwan

- China Daily
- The People's Daily
- Huanqiu / Global times
- South China Morning Post
- Taipei Times